UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Volnočasové aktivity žáků v domově mládeže

Students free time activities at school hostel

Diplomová práce

Vedoucí práce:

prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerová, CSc.

Autor:

Bc. Markéta Pichová

Praha 2021

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerová, CSc. za vedení této diplomové práce, trpělivost a čas, který mi věnovala. Děkuji také respondentům za vyplnění dotazníkového šetření a účast při rozhovoru.

Poděkování také patří mé mamince za neskonalou podporu při studiu a svému synovi za trpělivost a inspiraci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „Volnočasové aktivity žáků v domově mládeže“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 6. 2021 …….

Bc. Markéta Pichová

Anotace

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou popsány základní pojmy, jako je domov mládeže, volný čas, adolescentní období. V praktické části je popsán výzkum, který probíhal formou dotazníkové šetření. Výzkum je zaměřen na zájmy ubytovaných žáků v domově mládeže. Cílem práce je zjistit, jaké volnočasové aktivity preferují žáci v domově mládeže i mimo něj. Dalšími cíli je zjistit, zda žáci mají raději individuální či skupinové trávení volného času a zda souhlasí s harmonogramem a povinnostmi v zařízení.

Klíčová slova

Domov mládeže, volný čas, adolescence, zájmy, motivace

Annotation

The diploma thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part describes the basic concepts, such as school hostel, free time, adolescence. The practical part describes the research, which took place in the form of a questionnaire survey. The research is focused on the interests of pupils staying at a school hostel. The aim of the work is to find out what leisure activities students prefer in the school hostel and outside it. Another goal is to find out whether students prefer individual or group free time and whether they are prone to agree with the schedule and responsibilities in the facility.

Keywords

School hostel, free time, adolescence, interests, motivation

Obsah

Úvod ... **8**

I. Teoretická část ... **10**

1. Domov mládeže ... **11**

1.1. Zákon č. 561/2004 Sb. ... 13

1.2. Vyhláška č. 108/2005 Sb. ... 13

1.3. Vyhláška č. 410/2005 Sb. ... 14

1.4. Vychovatel ... 14

1.5. Vnitřní řád DM ... 17

1.6. Harmonogram ... 19

1.7. Žákovská samospráva ... 20

2. Volný čas ... **21**

2.1. Pedagogika volného času ... 22

2.2. Historický vývoj volného času ... 23

2.3. Životní styl a duševní zdraví ... 25

2.3.1. Denní režim ... 26

2.3.2. Prostory DM ... 27

2.3.3. Mezilidské vztahy v DM a působení vychovatele ... 28

2.3.4. Získání nových dovedností ... 29

3. Žáci ubytovaní v DM ... **31**

3.1. Adolescence ... 31

3.1.1. Fyzické změny ... 33

3.1.2. Rozvoj kognitivních funkcí ... 34

3.1.3. Emoční vývoj a rozvoj identity dospívajícího ... 36

4. Problematika dospívání ... **38**

4.1. Specifické problémy dospívajících ... 38

4.2. Problematika dospívajících ve školním prostředí ... 38

5. Zájmy ... **40**

5.1. Druhy zájmů ... 40

5.2. Funkce zájmů ... 41

6. Motivace ... **42**

II. Empirická část **44**

7. Výzkum **45**

7.1. Cíle výzkumu a výzkumné otázky 45

7.2. Výzkumný vzorek 46

7.2.1. Domov mládeže Stochov 46

7.2.2. Harmonogram DM ve Stochově 48

7.3. Zkoumaný vzorek ubytovaných žáků 49

8. Metoda sběru dat – dotazník **50**

8.1. Analytické/identifikační otázky 50

8.2. Uzavřené otázky – polynomické stupnicové 51

8.3. Polouzavřené otázky 52

8.4. Uzavřené otázky 54

8.5. Otevřené otázky 54

9. Metoda sběru dat – rozhovor **56**

9.1. Výzkumný vzorek 56

10. Hypotézy **57**

11. Výsledky výzkumu a jejich interpretace – dotazníkové šetření **58**

11.1. Shrnutí výsledků dotazníkového šetření 71

12. Výsledky výzkumu a jejich interpretace – polostrukturovaný rozhovor **73**

13. Diskuse **75**

13.1. Ověření hypotéz 78

Závěr **79**

Seznam použité literatury **81**

Přílohy **83**

Abstrakt **86**

Abstract **87**

Seznam zkratek

DM – domov mládeže

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

RVP – Rámcový vzdělávací plán

ŠVP – Školní vzdělávací plán

Úvod

K tématu této diplomové práce mě přivedla práce na Střední škole služeb a řemesel ve Stochově, kde jsem pracovala tři roky jako vychovatelka v domově mládeže. Následně jsem začala v této škole pracovat jako pedagog. V současné době učím základy společenských věd, občanskou nauku, psychologii a aplikovanou psychologii.

První kapitola teoretické části je zaměřena na domov mládeže – vymezení dle MŠMT, úlohu ve vzdělávání a výchovném procesu žáků. Popsány jsou zde také vyhlášky a zákony, kterými se řídí provoz domova mládeže (dále DM). Následuje část, která se věnuje pozici vychovatele v DM, vnitřnímu řádu zařízení, harmonogramu a také žákovské samosprávě. Druhá kapitola je věnována volnému času (pedagogice volného času a jejímu historickému vývoji). V této kapitole je také vysvětlen pojem životního stylu a jeho možného ovlivnění v ubytovacím zařízení, kterým je DM. Ve třetí kapitole jsou popsána specifika ubytované skupiny, tedy adolescentů, z pohledu vývojové psychologie. Na tuto kapitolu navazuje čtvrtá kapitola, která se zabývá problematikou dospívání. Poslední dvě kapitoly popisují zájmy (druhy zájmů a jejich funkce) a motivaci.

DM se liší od školy hlavně tím, že se v něm žáci mohou účastnit volnočasových aktivit. Jejich nabídka je velmi různorodá a účast žáků na těchto aktivitách je dobrovolná, tedy závislá například na jejich motivaci, zájmech a také na osobnosti vychovatele. Bohužel účast na aktivitách pořádaných DM je dlouhodobě velmi nízká. Ke zjištění zájmů žáků ubytovaných v DM jsem využila dotazníkové šetření. Šetření je zaměřeno na trávení volného času žáků mimo zařízení, tedy i v domově mládeže. Vzhledem k cílům této diplomové práce, jsem zvolila také otevřené otázky. Žáci tak měli možnost se rozepsat o tom, jakým způsobem by rádi trávili volný čas v zařízení. Poslední otázka je orientována na harmonogram a povinnosti v DM, které jsou platné pro všechny ubytované žáky. Současně jsem provedla skupinový rozhovor, ve kterém se žáci mohli vyjádřit a sdělit své vlastní podněty k dané problematice. Hlavními otázkami při rozhovorech byly: jak jste spokojeni v DM? Souhlasíte s harmonogramem a s povinnostmi v DM?

Jsem toho názoru, že je třeba aktivně zapojovat žáky do vytváření měsíčního i ročního harmonogramu DM. Z tohoto důvodu je hlavním cílem této práce získat odpovědi na následující otázky: Jaké zájmy žáci mají a jaké aktivity preferují v DM? Proč souhlasí či nesouhlasí s harmonogramem a povinnostmi v DM? Na základě jejich odpovědí lze tyto zájmy zařadit do plánů DM, zvýšit tak účast při volnočasových aktivitách a současně zapojit žáky do chodu zařízení.

Základní literaturou, ze které jsem vycházela při psaní teoretické části, jsou zejména knihy zaměřené na vývojovou psychologii, motivaci žáků, pedagogiku volného času a vychovatelství.

I. Teoretická část

1. Domov mládeže

V domově mládeže je poskytováno ubytování žákům středních škol za úplatu. Tuto úplatu stanoví ředitel zařízení podle vybavení a prostor, které ubytování poskytuje. Řídí se školským zákonem číslo 561/2004 Sb. a vyhláškou 108/2005 Sb. Zařízení poskytuje žákům ubytování, stravování, vzdělávání a zájmové aktivity v době mimo vyučování. Pedagogickým pracovníkem v DM je vychovatel, který zajišťuje dohled nad žáky, plní roli konzultanta při přípravě na vyučování a také vytváří volnočasové programy. Bláha (1990, s. 76) poukazuje na vnitřní organizační řád, který se řídí podle pravomocí ředitele: *„U všech uvedených se jedná o dosažení pozice rovnoprávného partnerství se vzdělávací složkou a posílení postavení pedagogiky volného času ve vzdělávacím procesu.“* Denní režim v DM je stanoven podle pevných pravidel. Jsou přesně stanoveny časy například budíčku, studijního volna, vycházek, doby osobního volna, večeře, hygieny a následné večerky. Ostatní časový harmonogram se mění podle okolností a naplánovaných aktivit. Ubytování pro žáky je poskytováno od neděle, kdy je nástupní den, až do pátku, kdy žáci odjíždějí.

Bendl (2015) uvádí jako hlavní funkci těchto typů zařízení především zdroj pro volnočasové aktivity a získání kladného vztahu k aktivnímu trávení volného času. Zároveň ale poukazuje na důvod, proč se žáci v DM ubytovávají: *„Domov mládeže je určen pro žáky středních škol a studenty vyšších odborných škol, kteří nemohou do školy docházet nebo dojíždět, protože vzdálenost od místa bydliště je příliš velká“* (Bendl, 2015, s. 137). Obdobnou funkci DM vidí i Hájek (2008), který taktéž zdůrazňuje důležité poslání DM, kterým je plnohodnotné trávení volného času.

Žáci v DM mají především možnost výběru, jak budou trávit svůj volný čas. *„Domov mládeže nabízí účast v pravidelných zájmových útvarech, možnost podílet se na příležitostných zájmových a rekreačních činnostech“* (Bendl, 2015, s. 137).

Do ubytovacího zařízení přicházejí často žáci, kteří již mají stanovený okruh svých zájmů a díky nabídce volnočasových aktivit mohou v těchto zájmech pokračovat. Jedná se například o nějaký druh sportu, hudbu, zpěv apod. Naopak žáci, kteří netráví aktivně svůj volný čas, zde mohou získat kladný vztah k některé z nabízených činností a rozvíjet dále své dovednosti. Bendl (2015, s. 137) zdůrazňuje, že *„veškeré nabídky pro trávení volného času a jejich realizace jsou na bázi dobrovolnosti“*. Důležitou součástí motivace žáka k účasti na volnočasových aktivitách je osoba vychovatele, kolektiv žáků nacházejících se v DM, ale také osobní zájmy žáků. Motivací nesmí být nikdy výhružky

a příkazy, kvůli kterým dochází k demotivaci žáků a také k rozvoji nechuti zapojit se do činnosti. Žáci jsou vždy informováni o nabídce volnočasových aktivit na jednotlivé dny tak, aby si sami mohli rozmyslet, kterých aktivit se budou chtít účastnit a kterých ne. Bendl (2015) poukazuje na úspěšnost motivace na základě prostor, kterými je domov vybaven a také díky materiálnímu vybavení. Dále se zamýšlí i nad skutečností, že většina žáků je poprvé dále od svých rodičů, odchází ze známého prostředí, je nucena osamostatnit se a často pociťuje strach a úzkost z odloučení. Zde opět hraje velkou roli vychovatel, který by se měl snažit na žáky citlivě působit. Významnou roli hrají také prostory, v kterých žák bude trávit svůj čas. *„Velkou roli zde hraje počet lůžek na pokojích (maximálně šest lůžek), prostory pro osobní věci, pro studium, možnost umístění předmětů, ke kterým mají ubytovaní osobní vztah, přiměřená výzdoba prostorů, úroveň sociálních zařízení, kuchyňské koutky, používání osobních počítačů a dalších spotřebičů“* (Bendl, 2015, s. 138). Rozmístění prostor a možnosti využívání osobních spotřebičů určeno vnitřním řádem DM. Tento řád je určen ubytovaným žákům, kteří se v něm dozvědí své povinnosti, ale také práva, jež v zařízení mají. Vnitřní řád určuje denní režim v DM, vysvětluje výchovná opatření, která mohou nastat v případě, že žák nedodržuje pravidla stanovená vychovateli.

Vzhledem k tomu, že se jedná o zařízení, které je určeno žákům navštěvujícím střední školu, připravují se v něm také na vyučování. V DM panuje každodenní režim, jen stanovuje dobu učení jako dobu studijního klidu. V této době se žáci připravují na vyučování, které bude probíhat následující den, a mají možnost požádat vychovatele o pomoc. V této době je zakázáno dělat jakékoliv aktivity mimo přípravy na vyučování. Vychovatel má možnost žáka ve výjimečné situaci omluvit, aby se nemusel v době studijního volna připravovat na vyučování (například nemoc, rodinné důvody apod.). Hájek (2008) uvádí, že tato doba je vždy závislá na náročnosti studijního oboru a také výsledcích jednotlivých žáků. Vychovatel může rovněž stanovit místo, kde bude studijní volno probíhat (zda na pokojích jednotlivých žáků nebo například ve školním klubu, studovně či v počítačové místnosti). *„Pokud jsou žáci vedeni k odpovědnosti za své studijní výsledky a mají vysokou motivaci ke studiu, pracují zcela samostatně“* (Hájek, 2008, s. 150). Vychovatel v takových případech působí pouze jako poradce a radí například, jaký typ učení je pro daného žáka vhodný a jak může zlepšit své studijní prostředí. Naopak v případě, kdy žák potřebuje plnou podporu, případně studium nezvládá, může se vychovatel obrátit na třídního učitele žáka nebo vychovatele působícího v rámci školy.

1.1. Zákon č. 561/2004 Sb.

Zákon číslo 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, je určen pro všechny typy školního vzdělávání. Jsou zde uvedeny informace o všech stupních vzdělávání, financování škol, české školní inspekci a také o zájmovém vzdělávání. Podle tohoto zákona musí být vzdělávání založeno na rovném přístupu. *„Vzdělávání je založeno na zásadách rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana“* (Vokáč, 2016, s. 10). Vždy musí být také zohledněny individuální potřeby jedince, žáci mají právo podílet se na školské službě (tedy i na chodu DM), ale mají i povinnost dodržovat řády školských zařízení. Právo podílet se na školské službě je v DM velmi vítáno, naopak při závažném nedodržení řádu DM mohou být ředitelem zařízení vyloučeni.

1.2. Vyhláška č. 108/2005 Sb.

Domov mládeže jako školské ubytovací zařízení se řídí vyhláškou o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních č. 108/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Podle této vyhlášky je takové zařízení určeno především pro žáky středních a vyšších odborných škol, ale mohou zde být ubytováni ve zvláštních případech také žáci druhého stupně základní školy. Účelem tohoto zařízení je poskytovat ubytování, stravu, podporu při vzdělávání a také možnosti trávení volnočasových aktivit. Žáci jsou v domově mládeže rozděleni do výchovných skupin. *„Základní jednotkou výchovně vzdělávací činnosti v domově je výchovná skupina. Každou skupinu vede jeden vychovatel. Nejnižší počet žáků a studentů ve skupině je 20 a nejvyšší počet žáků a studentů ve skupině je 30“* (vyhláška č. 108/2005 Sb.). Tuto výchovnou skupinu vede vždy jeden vychovatel. V domově mládeže jsou žáci ubytováni na základě písemně podané žádosti, kterou schvaluje ředitel zařízení. Ubytování může být ukončeno dle vyhlášky č. 180/2005 Sb. z následujících důvodů:

a) Žák nebo zákonný zástupce o to požádá.
b) Zletilý žák případně zákonný zástupce žáka neuhradil opakovaně stanovenou částku za ubytování/stravu a nedošlo z jeho strany k domluvě s ředitelem zařízení na možnostech nápravy.

c) Žák přestal být studentem střední školy.
d) Žák přerušil studium.
e) Žák byl na základě rozhodnutí ředitele vyloučen z důvodu porušení řádu DM (například požitím návykových látek, alkoholu apod.).
f) Žák se přestěhoval, tudíž není nutné, aby nadále využíval ubytování DM.

Ubytování v DM se vždy poskytuje za úplatu, pokoje dle vyhlášky mohou mít maximálně šest lůžek. Tyto pokoje jsou řazeny do dvou kategorií. V první kategorii jsou pokoje, které mají maximálně tři lůžka, ve druhé jsou pokoje, které mají čtyři až šest lůžek. Podle toho vyhláška určuje cenu ubytování. *„V pokoji I. kategorie nejvýše 1 600 Kč za 1 lůžko na 1 kalendářní měsíc. V pokoji II. kategorie nejvýše 900 Kč za 1 lůžko na 1 kalendářní měsíc“* (vyhláška č. 108/2005 Sb.). V případě, kdy je žák nepřítomen v DM, například kvůli praxi, dojíždění z domova či dlouhodobé nemoci, je tato částka stanovena poměrnou částkou za období dnů, které žák v zařízení skutečně pobýval.

1.3. Vyhláška č. 410/2005 Sb.

Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů určuje i hygienické požadavky na prostory a provoz DM. Stanovuje například nejmenší možnou ubytovací plochu pro jednoho žáka na 6 m². V DM musí být také studovna, která je volně přístupná všem ubytovaným žákům. Rozměry studovny stanovuje vyhláška na nejméně 1,5 m² na jednoho žáka. V zařízení musí být i kuchyňka, sklad čistého a špinavého prádla. Součástí ubytování musí být i zázemí pro vychovatele, kde například tráví noční služby, případně si předávají informace o jejich průběhu (Martinek, 2011).

1.4. Vychovatel

Pracovník v DM se dle zákona nazývá vychovatel. Hájek (2003) zdůrazňuje, že vychovatel musí splnit následující podmínky vzdělání, a to podle zákona č. 563/2004 Sb.:

a) Vysokoškolské vzdělání v oblasti pedagogických věd.
b) Celoživotní vzdělávání
c) Vyšší odborné vzdělání (obory zaměřené na vychovatelství, pedagogiku volného času nebo sociální pedagogiku).

d) Střední vzdělání, které bylo zakončeno maturitní zkouškou zaměřenou na vychovatelství.

Vzhledem k nočním službám musí mít současně se splněnými podmínkami vzdělání potvrzení od lékaře, že smí toto povolání vykonávat. Toto potvrzení musí dokládat každý vychovatel, který vykonává noční služby, a to bez ohledu na věk.

Náplní práce vychovatele je především dohled nad žáky, motivace žáků, porada při přípravě na vyučování a tvorba programů na jednotlivé dny. Požadavky na jeho osobnost jsou velmi specifické a vysoké. Spolupracuje jak s žáky, tak i s jednotlivými vyučujícími pedagogy a s jeho rodinou, kterou informuje v případě jakýchkoliv problémů žáka. Hájek (2003) shledává jako společný požadavek pro všechny pomáhající profese schopnost vcítit se do druhého člověka (vychovatel by tedy měl mít schopnost vcítit se do žáka a jeho potřeb), schopnost navázat komunikaci a naslouchat. Autor současně také klade důraz na nutnost, aby byl vychovatel vůči žákům autoritou. Dále uvádí mezi důležitými faktory pozitivní naladění vychovatele a jeho kladný vztah vůči žákům. Vychovatel si musí být vědom specifik věkové kategorie a jednotlivých žáků tak, aby byl schopen motivace. Potřebuje mít dostatek fantazie, být aktivní, mít smysl pro humor, být vytrvalý, komunikativní a přizpůsobivý, aby zvládl řešit situace, které mohou nastat.

Hájek (2003, s. 66–67) také vysvětluje, jaké zásadní rozdíly jsou mezi učiteli a vychovateli: *„Obsah výchovy v době mimo vyučování je určen pouze rámcově, není závazně stanovený. Při výchově ve volném čase platí princip dobrovolnosti. Vychovatel nemůže děti nutit, hledá účinné formy motivace. Požadavky klade vychovatel i děti, diskutuje o nich. Má méně formální vztah k dětem. Hodnotí slovně, spíše pozitivní hodnocení. Převažují skupinové a individuální formy. Prostředí výchovy mimo vyučování se často mění.“* Oproti tomu učitel má jasně stanovaný obsah výuky (RVP, ŠVP), žáci jsou si vědomi, že musí plnit své školní povinnosti a učitel může použít výchovné prostředky. Učitel kontroluje splnění zadaných úkolů, k žákům se chová spíše formálně a hodnotí je známkou. Prostředí, ve kterém výuka probíhá, je oproti prostředí výchovy spíše neměnné. Jako nejdůležitější vidí Hájek (2003) pozitivní vztah mezi vychovatelem a žákem. Vychovatel tráví s žákem většinu času během dne. V případě, že vztah mezi vychovatelem a žákem je pozitivní, vychovatel snáze nalézá motivaci, aby se žák účastnil volnočasových aktivit. V případě, že je vztah nepřátelský, může docházet k porušování vnitřního řádu DM, případně žák odmítá účastnit se aktivit. Vztah těchto dvou subjektů by měl být vždy méně formální než vztah učitele a žáka. Vychází to především z předpokladu trávení většiny času s žáky. Zvláště problematickým se v tomto vztahu stává nepřekročení

pomyslné hranice mezi rolí vychovatele a kamaráda či člena rodiny. Hájek (2003, s. 67) k této problematice dodává: *„Pro vychovatele je mnohdy velmi obtížné najít a udržet vztah v žádoucím poměru přátelskosti a formálnosti.“* Podle autora v případě narušení vztahu, kdy si vychovatel udržuje respekt, dochází k narušení vztahů, a to poškozuje nejen vychovatele, ale také žáka. Takový vztah se stává značně problematickým. Panovat by měl tedy převážně partnerský vztah, založený na důvěře a respektu vůči vychovateli. Špičák (1992) popisuje několik principů, které vyplývají ze společenské podmíněnosti výchovy (výchovu tedy chápe jako společenských jev). Jedním z principů je výchova osobnosti ve výchovné skupině: *„Tento princip vychází z přirozené potřeby dětí a mládeže sdružovat se a vytvářet vrstevnické skupiny. Úkolem vychovatele v internátních zařízeních nebo v dlouhodobě pracujících zájmových útvarech je vést mládež k takovým formám soužití ve výchovné skupině, které napomáhají individuálnímu rozvoji každého účastníka společné činnosti“* (Špičák, 1992, s. 27). Vychovatel má tedy činnosti dle Špičáka (1992) vytvářet tak, aby uspokojil snahu po zpětné vazbě, uznání a také bezpečí, po čemž touží každý z účastníků společné aktivity. Díky tomu se jednotlivci navzájem neustále obohacují a dochází i k jejich osobnímu růstu.

Práce vychovatele se dělí na přímou a nepřímou výchovnou činnost. Pávková a kol. (2002) rozdělují jednotlivé aspekty práce vychovatele podle přímé a nepřímé činnosti. V přímé výchovné činnosti vychovatel dohlíží na přípravu žáků na vyučování, vede své výchovné skupiny, pořádá volnočasové aktivity, kontroluje pořádek, dodržování hygieny žáků a také řeší přihlášky do DM (Pávková, 2002). V nepřímé činnosti se účastní pedagogických porad, zpracovává školní vzdělávací plán, zajišťuje materiály pro výchovnou činnost, zajišťuje vybavení a přípravu potřeb pro volnočasové aktivity, ale také plánuje rozvrh na následující týden, komunikuje s rodiči, předává informace ostatním vychovatelům a kontroluje pokoje po odchodu žáků ze zařízení (tamtéž). Hájek (2003, s. 70) se zaměřuje na důležitou roli vychovatele, kterou hraje v procesu učení: *„V procesu učení v domě mimo vyučování má vychovatel specifickou funkci. Nevyučuje, spíše navozuje vhodné činnosti, radí, pomáhá, inspiruje.“*

Jako řídící osoba v DM působí hlavní nebo vedoucí vychovatel. Ten má na starosti kontrolu záznamových deníků, docházku vychovatelů, propagaci DM, přihlášky žáků, problematické chování žáků, sestavuje pracovní plán vychovatelů, přiděluje jednotlivé žáky do výchovných skupin a účastní se porad vedení školy. Pokud se jedná o DM, který je samostatným zařízením, pak je v jeho čele ředitel, který má stejné kompetence jako hlavní vychovatel.

Každý vychovatel má na starosti svou výchovnou skupinu, o které si vede záznamový deník. Tento deník slouží především k zaznamenání aktivit, které jednotlivý den proběhly, k absenci žáků na DM, k zápisu chování jednotlivých žáků a také k zaznamenávání komunikace s rodiči. Současně může sloužit i jako podklad k řešení dlouhodobých prohřešků a neplnění povinností žáka v DM. Tato skupina by neměla mít více než 20 členů, žáci do nich mohou být rozděleni podle roku, kdy do DM nastoupili, případně podle zájmu jejich aktivit nebo specifických potřeb (Pávková, 2002). V případě, že vedoucí výchovné skupiny není přítomen, nahradí ho vychovatel, který má službu. Ten provede zápis místo něj tak, aby byl vedoucí skupiny informován.

Mezi další povinnost vychovatele v DM patří rovněž denní a noční hlášení, které po skončení služby předává dalšímu vychovateli. Tento záznam obsahuje především popis průběhu služby – počet žáků, počet nemocných, závady v zařízení, prohřešky žáků, aktivity, kterých se žáci účastnili, a podobně.

Profese vychovatele v DM je také specifická místem, ve kterém je vykonávána (Špičák, 1992). Neprobíhá například jako u pedagogů v jedné místnosti, kterou je třída, ale probíhá v rozmanitém prostředí. Místy, ve kterých působí vychovatel, jsou nejen pokoje žáků, společné prostory (například klubovna, herna, studijní a počítačová místnost), ale také místa, která jsou vhodná například ke sportu (tělocvična, hřiště). Všechna tato místa musí vychovatel znát tak, aby byl schopný dohlížet na žáky (Hájek, 2003).

1.5. Vnitřní řád DM

Vnitřní řád DM je dokument, který stanovuje zejména práva a povinnosti ubytovaných žáků. Pávková (2002) vybírá mezi nejdůležitější body, které musí vnitřní řád obsahovat následující práva a povinnosti:

Práva:

- Žáci mohou aktivně využívat své pokoje a místnosti, které v DM mají vyhrazené.
- Mají právo účastnit se žákovské samosprávy a aktivně se podílet na tvorbě aktivit, které jsou v DM pořádány.
- Mají právo na výměnu ložního prádla a splnění požadavků na vybavení pokoje, a to podle hygienických požadavků, jež určuje zákon.
- Mohou podávat a zasílat stížnosti o všech oblastech, které se týkají chodu, vybavení DM a jeho harmonogramu, řediteli či vychovatelům tohoto zařízení.
- Mají právo o prázdninách, víkendu a svátcích odjíždět domů ke své rodině.

- Mají právo v případě, že doloží písemný souhlas rodičů, odjet domů kterýkoli jiný den, kdy jsou povinni docházet do školy.
- Mají právo podat žádost o vycházku kterýkoli den v týdnu. V případě žáků nezletilých se však požaduje písemný souhlas rodičů a také se přihlíží na prospěch a plnění všech povinností.
- Mají právo být zvoleni do žákovské samosprávy a těchto voleb se aktivně účastnit. Stejně tak mají právo do těchto voleb zasahovat svými hlasy.

Povinnosti, které mají ubytovaní žáci:

- Povinnost dodržovat všechny body vnitřního řádu zařízení.
- Povinnost připravovat se na vyučování.
- Povinnost dodržovat pořádek ve svých pokojích, ale také ve společných místnostech, kterými je například studovna či kuchyňka.
- Povinnost chovat se bezpečně a chránit svoje zdraví i zdraví všech ostatních ubytovaných žáků.
- Povinnost používat pouze ty spotřebiče, které byly schváleny.
- Povinnost chovat se k zařízení DM tak, aby nebylo zničeno a nebyla narušena jeho funkce.
- Povinnost nahlásit všechny závady a poruchy, které ubytovaný žák zjistí na majetku DM a jeho vybavení.
- Povinnost chovat se ohleduplně k ostatním ubytovaným žákům a dodržovat základní pravidla slušného chování.
- Povinnost přezouvat se ve všech prostorách, které patří DM.
- Ukládat potraviny pouze do vyhrazených prostor pro ně určených.
- Povinnost ihned sdělit vychovateli jakékoli zranění, úraz či nemoc.
- Povinnost vždy docházet do DM včas, včas informovat vychovatele o možném zpoždění, přicházet střízlivý a slušně upravený.
- Návštěvy je možné přijímat pouze v návštěvní místnosti nebo v místnosti tomu určené.
- Povinností ubytovaných žáků je také nepřinášet do DM cenné předměty a vysoké finanční obnosy. V případě nutnosti disponovat vyšší finanční částkou, je žák povinen uložit si tuto sumu k vychovateli.

Ubytovaným žákům je zakázáno:

- Poškozovat zařízení a vybavení DM.
- Užívat návykové a omamné látky a přechovávat je v DM. Dále užívat a přechovávat alkohol.
- Hrát hazardní a návykové hry.

Vnitřní řád DM vytvářejí všichni vychovatelé společně, schvaluje ho vedoucí vychovatel a následně ředitel školy. U každého zařízení tohoto typu se tedy vnitřní řád může lišit. Vnitřní řád dále také obsahuje informace, kdy je třeba uhradit platbu za ubytování, stravu a jaké jsou možnosti úhrady, jakým způsobem se ukončuje ubytování v DM a také to, jak se tvoří harmonogram.

S vnitřním řádem jsou žáci vždy seznámeni ihned po nástupu do DM a také každý rok v září, kdy je s tímto řádem seznamuje vedoucí výchovné skupiny. Následně podepisují písemné prohlášení, kterým potvrzují, že byli s tímto řádem seznámení a zavazují se k dodržování pravidel. Pro komunikaci s rodiči a možnostmi vycházek dostávají žáci každý rok odjezdové knížky, do kterých vychovatel a rodiče zapisují, kdy žák odjel z DM/ z domova a také jeho příjezd do DM/domů. Tyto odjezdové knížky jsou využívány také k zaznamenání vycházek žáků. U nezletilých žáků je nutný souhlas s vycházkami v místě DM, který je možné rozšířit o souhlas s vycházkami po celém městě. Rodiče současně do této knížky mohou zapisovat nepřítomnost žáka, například návštěvu lékaře, dřívější odjezd domů apod. Zletilí žáci tyto odjezdové knížky nemají a po domluvě s vychovatelem mohou mít individuální vycházky, ovšem za předpokladu plnění všech povinností, které stanovuje vnitřní řád DM, a také studijních povinností.

V případě nedodržování povinností DM může vychovatel využít výchovná opatření, kterými jsou například napomenutí vychovatele, důtka udělená ředitelem/hlavním vychovatelem, podmíněné vyloučení z DM se zkušební lhůtou (během této doby je kontrolováno chování žáka) nebo vyloučení žáka z ubytování (při hrubém porušení vnitřního řádu DM, například při užívání návykových látek, alkoholu, popř. při šikaně apod.). Vychovatel dále může využít motivační opatření, jako je například zákaz vycházek na určitou dobu, úklid společných prostor apod.

1.6. Harmonogram

Harmonogram DM obsahuje pravidelný a proměnlivý rozvrh na jednotlivé dny. Do pravidelného režimu patří ranní probuzení, oběd, večeře, studijní volno, doba večerní

hygieny a následná večerka. Do proměnlivého rozvrhu patří všechny volnočasové aktivity, které jsou v DM pořádány. Mezi tyto aktivity například patří sportovní soutěže (inline bruslení, běh, lukostřelba apod.), výtvarné a tvořivé činnosti (spojené například s tradicemi, které se v ČR udržují), diskotéky, karnevaly nebo třeba vědomostní soutěže.

1.7. Žákovská samospráva

Žákovská samospráva je důležitou součástí DM. Díky samosprávě mají žáci možnost zapojit se do volnočasových programů a také je sami vytvářet. Tato samospráva se skládá z žáků, kteří jsou voleni všemi ubytovanými žáky. Zvoleným žákem se tedy může stát kdokoliv. S touto samosprávou pravidelně spolupracují jednotliví vychovatelé, ale také hlavní vychovatel. Hlavním cílem vytvoření žákovské samosprávy je zapojení žáků do chodu DM a spoluvytváření volnočasových aktivit. Žákovská samospráva může vytvářet různé hry, organizovat volný čas všech ubytovaných, navazovat na školní výuku (např. kvízy), pořádat turnaje, domlouvat besedy a plánovat kulturní program (divadelní představení, kino, výlet do zoo, výlet do muzea, posezení u táboráku apod.). Pávková (2002, s. 133) využívá pro žákovskou samosprávu tuto definici: *„Žákovská samospráva je partnerem vedení a pedagogů DM.“* Žákovská správa je především důležitou formou, jakou se mohou žáci projevit. Mají možnost podílet se aktivně na rozhodnutí, která se týkají celého chodu DM.

Jednou z důležitých funkcí žákovské správy je také možnost podílet se na rozhodnutí o vyloučení ubytovaného žáka z DM. Žákovská správa má v takovém případě hlas, který má stejnou váhu jako hlas vychovatelů. Přebírá tedy na sebe odpovědnost za závažné rozhodnutí, které musí patřičně zdůvodnit. I díky této funkci je fungování žákovské správy v DM zásadní. Žáci se podílejí na harmonogramu DM, ale také přebírají odpovědnost za chování ostatních ubytovaných. Pávková (2002) vyzdvihuje rovněž jako jednu ze základních funkcí žákovské samosprávy výchovu k demokracii.

2. Volný čas

Bláha (1990) klade důraz na pochopení pojmu, v protikladu k času, který věnujeme k činnostem (práce, studium, spánek, jídlo, péče o blízké osoby apod.). *„Pojem volný čas má však i svou zcela přesnou podobu. Hovoříme o volném čase dělníka, zemědělce, ženy v domácnosti, dětí, mládeže apod.“* (Bláha, 1990, s. 10). Volný čas není jen dobou možností, ale také výzvou pro jednotlivce, jak zlepšit své dovednosti a také se seberealizovat. Bendl (2015) poukazuje na pozitivní pocit, který slovní spojení „volný čas“ přináší. Většina lidí má tento pojem spojený s činnostmi, které ráda vykonává a které si může člověk sám zvolit. Může se jednat o koníčky, které člověk má, záliby, sporty, odpočinek, scházení se s přáteli nebo s rodinou.

Bendl (2015, s. 120) vymezuje jako hlavní znaky volného času následující body:

a) *„Je to doba svobodné volby činností (člověk dělá to, co chce, ne to, co musí).*
b) *Zvolené činnosti jsou pro člověka příjemné, přinášejí potěšení, radost.*
c) *Činnosti ve volném čase dávají příležitost k rekreaci, odpočinku, obnově sil i k osobnostnímu rozvoji.“*

Naopak funkci volného času vidí Bláha (1990, s. 11) následovně:

1. *„Relaxační a zdravotně hygienickou (přispívá k obnově sil a udržování fyzického a duševního zdraví).*
2. *Vzdělávací a sebevzdělávací (projevuje se zejména v různých oblastech zájmových činností).*
3. *Společenského uplatnění (přispívá k pocitu osobního uspokojení jedince v životě kolektivu dětí a mládeže, v rodině, v činnosti společenských organizací apod.).“*

Pávková (2002) popisuje také důležitou spojitost mezi volným časem a životním stylem. Životní styl zahrnuje vše, co během života člověk aktivně prosazuje a na čem se podílí. *„Zahrnuje hodnotovou orientaci člověka, projevuje se v jeho chování i ve způsobu využívání a ovlivňování materiálních i sociálních životních podmínek. Všechny tyto skutečnosti lze posuzovat z hlediska volného času a hospodaření s ním“* (Pávková, 2002, s. 29). Hodnotová orientace je nedílnou součástí života každého člověka a u každého člověka může být jiná. Vždy souvisí také s podmínkami a prostředím, ve kterém se jedinec nachází. Pávková (2002) rozlišuje hodnotovou orientaci na dva základní pojmy „mít a být.“ Pro člověka, který bude vyznávat hodnotovou orientaci slovem „mít“ bude typické konzumní chování – tedy nakupování různých hmotných věcí. Tito lidé chtějí především získat obdiv ostatních lidí, vždy se snaží zapůsobit perfektní

výbavou a perfektními věcmi než se aktivně věnovat volnočasovým aktivitám. Příkladem takových lidí mohou být například cyklisté, kteří budou mít drahé kolo a vybavení, ale budou jezdit pouze na krátké vyjížďky proto, aby je vidělo co nejvíce lidí. Nebude pro ně důležité, jakým způsobem je mohou využít například ve volném čase, ale spíše značka dané věci a prožitek z nákupu. U lidí, kteří patří do skupiny, pro kterou je typické „být", je naopak důležitější prožitek z dané aktivity než například oblečení, ve kterém ji provozují. Životní styl je současně také ovlivněn výchovou. V případě, že jsou rodiče zvyklí aktivně trávit svůj volný čas, bude chtít dítě také tento čas aktivně využívat.

Pro vychovatele, kteří tráví většinu volného času žáků společně s nimi, má tento trojí význam, který popsal Bláha (1990) zásadní roli. Společnosti a ani vychovateli nemůže být jedno, jakým způsobem žáci a mládež tráví svůj volný čas. Z tohoto důvodu jsou na DM pořádány různé volnočasové aktivity vedoucí právě k rozvoji tří funkcí, které Bláha (1990) vysvětluje. Aby byl vychovatel schopen naplánovat žákům volný čas, musí znát základní pojmy a principy pedagogiky volného času, ale také zájmy jednotlivých žáků. Důležité je také rozlišovat, kdy je vhodné realizovat spontánní činnosti a kdy náročné tělesné činnosti. Věda, která se zabývá volným časem a jeho trávením dětmi, mladistvými, ale také dospělými se nazývá pedagogika volného času. Tato věda je nezbytná pro pedagogické pojetí volného času mimo vyučování.

2.1. Pedagogika volného času

Pedagogika volného času se jako samostatná věda objevuje až ve 20. století. Bendl (2002, s. 119) ve svém popisu této vědy upřesňuje: *„Její vznik je kladen do druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století."* Jedná se tedy o velmi mladou společenskou vědu. Zkoumá význam a proměny volného času v životě člověka během jeho jednotlivých životních stádií, prostředky výchovy, možnosti ovlivnění volného času, význam volného času na kvalitu života a také možnosti seberealizace člověka při aktivním trávení volného času. Cílem pedagogiky volného času je především výchova k aktivnímu trávení volného času, které vede k seberozvoji a seberealizaci jedince.

Jedná se o společenskou vědu, která velmi úzce spolupracuje s psychologií (především vývojovou) a je jednou z disciplín pedagogiky. Hájek (2011, s. 14) definuje zájem pedagogiky volného času následovně: *„Pedagogika volného času se zabývá pojetím a cíli, obsahem a způsoby výchovného zhodnocení volného času, organizacemi a institucemi, které tyto aktivity uskutečňují nebo pro ně vytvářejí podmínky na základě vývoje společnosti a oboru samého."* Tato věda zkoumá nejen vznik volného času, ale také

jeho význam. Bendl (2015) se také zabývá dvojím vývojem názorů na volný čas. Například v Evropě rozlišuje rozdílnost mezi západním a východním blokem. *„Západní země kladly důraz na pestrost institucí a dalších subjektů, jejich autonomii, také zřizovatelé či provozovatelé byli různí – stát, soukromé objekty, spolky, společnosti apod. Země východního bloku zdůrazňovaly požadavek jednotného systému“* (Bendl, 2015, s. 119). Současným trendem je především sloučení těchto dvou pojetí tak, aby trávení volného času nebylo pouze v pojetí státu, ale aby stát současně mohl sám zřizovat organizace zabývající se touto problematikou. Cílem tohoto sloučení je především odstranění nevýhod a vyzdvihnutí výhod trávení aktivního volného času. Organizace a zařízení pro volnočasové aktivity jsou tedy zřizovány soukromými subjekty, ale také státem.

Důležitým mezníkem při vzniku pedagogiky volného času jako vědního oboru byl také vznik institucí, které se zabývají rozvojem teoretických i praktických poznatků a jejich aplikací v praxi. Bendl (2015) zdůrazňuje důležitou instituci, která především připravuje pedagogy a vychovatele na budoucí povolání. Touto institucí je *Asociace vzdělavatelů pedagogů volného času*, která vznikla v roce 2006. Pedagogiku volného času je v současné době možné studovat na středních, vyšších odborných a vysokých školách.

2.2. Historický vývoj volného času

Jednotlivci i celé skupiny se začali zajímat o možnosti, které jim volný čas nabízí. Pávková (2002) sleduje vývoj v trávení volného času již od 17. století. Popisuje zde vznik víkendových domů, klubů a například také kaváren, které jsou nedílnou součástí trávení volného času i v současnosti. Od 19. století se díky rozvoji průmyslné výroby zkracuje i pracovní doba, což mělo za následek snahu o větší zapojení dospělých lidí do volnočasových aktivit a také o zapojení do společenského života. Pávková (2002, s. 21) zde rozlišuje dva typy zaměření volnočasových aktivit:

„A) Aktivity a zařízení s původním určením pro dospělé.

B) Sdružení a zařízení zaměřená pouze na děti a mládež.“

U prvního typu zaměření se jednalo především o sportovní hry (u nás například založení Sokola), ale také o významný nárůst počtu knihoven, které sloužily především ke zlepšení čtenářské gramotnosti, ale také ke snazší dostupnosti knih. Zařízení zaměřená pouze na děti a mládež měla za cíl vychovávat a určovat životní styl mládeže. Mezi tato zařízení patří například YMCA, Skauti apod. Pávková (2002, s. 22) dále popisuje vznik dvou základních modelů trávení volného času: *„V meziválečném období 20. století (dvacátá až třicátá léta) vznikly dva základní modely uspořádání volného času. V zemích*

západní a severní Evropy se za rostoucí, nikoli však dominantní úlohy státu rozvinuly do šíře dosavadní typy sdružení a zařízení i jejich aktivity. Jejich iniciátory se často stávala sdružení dětí, mládeže a dospělých nebo novátorsky uvažující a jednající pedagogové." Klíčovým se v tomto modelu tedy stalo působení pedagogů, kteří se začali věnovat systému trávení volného času dětí a mládeže a jeho zefektivnění. Toto působení zapříčinilo i následný vznik pedagogiky volného času, která se stala vědou. Jako druhý základní model uspořádání volného času dětí a mládeže uvádí Pávková (2002) vznik sdružení a zařízení pro děti, kde mohly trávit svůj volný čas. Zejména se zaměřuje na vznik těchto zařízení v Sovětském svazu, která byla založena, aby přispěla k aktivnímu tělovýchovnému trávení času dětí a mládeže. Oproti prvnímu modelu, do kterého stát příliš nezasahoval, se v druhém modelu objevuje vůdčí role státu jako zřizovatele těchto zařízení. Pávková (2002) dále popisuje rozdíl v pojetí volnočasových aktivit v Československu. Tam byly realizovány aktivity pro mladé a dospělé, jejichž cílem bylo udržet lidové tradice a rozvíjet fyzické schopnosti jednotlivců i skupin. Pro tyto aktivity byly využívány nejen tělocvičny, ale také tábory, které budovaly jednotlivé organizace.

Po II. světové válce opět došlo k obnovení většiny organizací zabývajících se volným časem dětí, mládeže, dospělých a současně také k jejich rozšíření a zaměření na širší skupinu obyvatel. Pávková (2002, s. 23) hodnotí tento jev jako jeden z hlavních důvodů, proč došlo k důležitému vývoji aktivního trávení volného času a také jeho zařazení do běžného života lidí: *„V obou jeho částech procházela obnovená předválečná sdružení a zařízení rychlým vývojem, vznikaly jejich nové typy, rozšiřovaly se a obohacovaly obsah a metody své činnosti, zvětšovaly dosah na další věkové, sociální a zájmové skupiny dětí a mladých lidí. Tím vším upevňovaly své postavení v jejich životě a výchově, v systémech výchovy a vzdělání…"* V Sovětském svazu i nadále pokračoval rozvoj sdružení zaměřených na volný čas dětí a mládeže, do kterého stát aktivně zasahoval. Také v poválečném Československu se po nástupu komunismu tento trend ujal. Byly vytvářeny Domy pionýrů a mládeže. Pávková (2003) podotýká, že si velkého významu těchto zařízení cenil i západní svět. Jejich přínosem nebyl jen rozvoj osobních dovedností dětí a mládeže, ale také příprava na budoucí výběr povolání a také celkový životní styl. Hájek (2003, s. 3) stejně jako Pávková (2002, s. 18–28) popisuje silný rozvoj zájmu o volný čas především od 20. století. V tomto období prošel volný čas značným rozvojem: *„V důsledku vývoje společnosti i volného času samého se proměňovaly obsahy a způsoby jeho realizace a zejména ve druhé polovině století nabývaly na tempu a důsažnosti. V proměnách doby se rozvíjely také přístupy člověka k této oblasti, která dnes prostupuje*

celý jeho život, v souvislosti s tím významně vzrostly a dále rostou možnosti a význam jeho zhodnocování prostřednictvím pedagogiky volného času.“

Pávková (2002) vyzdvihuje také důležitý přínos Úmluvy o právech dítěte (20. 11. 1989), kterou vydalo OSN, a byla schválena všemi státy. V Československu se stejně jako v ostatním postkomunistických zemích obnovuje tradice předválečných organizací. Vznikají současně i nové organizace, které se zabývají volným časem dětí a mládeže. Mezi tyto organizace patří například YMCA, Duha apod. Autorka (2002, s. 26) dále poukazuje na negativní jevy, s kterými se musí organizace volného času v současné době vyrovnávat. *„Zařízení musí reagovat na vyostřování rozporů uvnitř mladé generace (chronická nezaměstnanost, negativní závislosti, k nimž se řadí také závislost počítačová a jednostranné konzumně zaměřené chování). Zařízení se snaží rozvíjet mnohotvárnost a zvyšovat účinnost nabídek, zesilují výchovu dětí a mladých k demokratickému občanství a poskytují nové možnosti k jejich participaci na vlastních aktivitách i životě své školy nebo obce…“* Zařízení volného času se tedy stejně jako domov mládeže musí přizpůsobit současným trendům a zájmům dětí a mládeže. Štursová a Bocan (2006, s. 12–13) zveřejnili výzkum, ve kterém popisují, jak nejraději tráví svůj čas mladí lidé. Na první příčce se umístil poslech hudby, následovalo sledování TV či videa a práce s počítačem.

V současné době je tedy přínosem volnočasových aktivit a organizací, které se zabývají tímto jevem, především prevence patologických jevů a také jeho kladný vliv na životní styl a rozvoj systému hodnot dětí a mládeže. To je současně také cílem DM, který je ústředním tématem této práce.

2.3. Životní styl a duševní zdraví

Životní styl je založený především na hodnotách, jež během života člověk vyznává. Tyto hodnoty se mohou během života měnit a jsou závislé na prostředí, v kterém se člověk nachází. Csémy (2005, s. 7) klade důraz na souvislost mezi životním stylem a zdravím jedince. Na této straně také popisuje, co nejvíce ovlivňuje chování a životní styl jedince v dospělosti: *„Chování a životní styl jsou výsledkem vývoje v dětství a dospívaní.“* Poukazuje tím právě na velký vliv prostředí a rodiny, které ovlivňují životní styl a chování jedince ve volném čase, a také na samotné trávení volného času. Trávení volného času se dítě učí především od své rodiny, jejíž návyky kopíruje. Životní styl souvisí s uměním plánovat celodenní aktivity a s rozvržením činností na jednotlivé dny. Hájek (2011) se zaměřuje především na duševní zdraví, jež úzce souvisí s životním stylem. Pojem zdraví můžeme vysvětlit jako soulad mezi fyzickou, psychickou i sociální rovnováhou. Pokud je

jedna z těchto složek narušena, dojde automaticky i k narušení ostatních složek, což jedince neblaze ovlivní. Jako příklad můžeme uvést narušení tělesného zdraví, které nutně povede i k narušení duševního zdraví. *„Duševní zdraví tedy znamená stav převažující duševní pohody“* (Hájek, 2011, s. 119). Právě ve zlepšení duševního zdraví a také v umění vhodně plánovat volnočasové aktivity může hrát významnou roli vychovatel v DM. Hájek (2011, s. 120) řadí mezi nejvýznamnější způsoby, kterými může právě vychovatel ovlivnit duševní zdraví žáků, tyto:

a) *„Ovlivňování režimu dne.*
b) *Péče o prostory a materiální vybavení prostředí, v němž výchova probíhá.*
c) *Podpora mezilidských vztahů.*
d) *Předávání dovedností a technik k zvládání náročných životních situací.“*

2.3.1. Denní režim

Hájek (2011) se zabývá především spojitostí režimu dne s biorytmy člověka. Tyto biorytmy se během dne často mění a závisí na výkonnosti, které je daný jedinec schopný. Vychovatel stejně jako pedagog musí k těmto zvláštnostem přihlížet při plánování jednotlivých aktivit pro žáky. Na DM pracují vychovatelé s žáky především v odpoledních hodinách, s čímž souvisí i harmonogram tohoto zařízení. Současně musejí také přihlédnout ke stálým aktivitám, kterým jsou denní aktivity podřízeny. Například po obědě je vhodné zařadit spíš odpočinkové aktivity, odpoledne sportovní a v podvečerních hodinách opět spíše relaxační činnosti. Podle Hájka (2011) je především důležité respektovat následující požadavky:

a) Zařadit do denního režimu mládeže dostatek času na relaxaci.
b) Naučit mládež, jakým způsobem a kdy odpočívat.
c) Správně střídat činnosti.
d) Dodržovat řád, pokud to možnosti dovolí.
e) Dbát také na žádosti mládeže o úpravy programu.
f) Vysvětlit, proč je důležité dodržovat denní program.
g) Brát v úvahu biorytmy mládeže.

Naopak přeorganizovanost a nadměrná zátěž – jak zdůrazňuje Bláha (1990) – může naopak žáky demotivovat. Důležitou se tedy stává i spontánní činnost, která v denním režimu nesmí chybět. Ta dává prostor především pro kreativitu samotných žáků. Mezi spontánní činnosti můžeme zařadit různé druhy volnočasových aktivit, Bláha (1990, s. 48) například popisuje tyto: *„Tvořivá spontánní individuální činnost se může uskutečňovat*

jako různé druhy kutilství, zejména prakticko-technických činností modelářských (stavba modelů aut, lodí, letadel, raket apod.), ručních prací (pletení, háčkování, drhání), činností přírodovědných (fyzikální a chemické pokusy, zakládání herbářů…), společenskovědních, estetickovýchovných (modelování, kreslení, hra na hudební nástroj…) aj." Díky tomu, že si vychovatel bude vědom oblíbených spontánních činností u jednotlivých žáků a tedy i jejich zájmů, může podle toho uzpůsobit denní režim. Do denního režimu může zařadit oblíbenou individuální činnost žáků, kteří mohou v plánování s vychovatelem spolupracovat a pro ostatní ubytované žáky připravit program podle svých zájmových preferencí. Díky tomu se žáci aktivně zapojí do plánování volnočasových aktivit DM a dochází k jejich lepší motivaci. Z individuální spontánní činnosti se stává kolektivní činnost všech ubytovaných žáků.

2.3.2. Prostory DM

Důležitá je také péče o prostory, ve kterých probíhají různé volnočasové aktivity, ale také o prostory, kde ubytovaní žáci spí, vaří nebo studují. Požadavky na tyto prostory jsou vymezeny ve vyhlášce 410/2005 Sb., která je popsána v první kapitole této práce. Prostředí, v němž se žáci pohybují, zásadním způsobem ovlivňuje jejich duševní zdraví. Hájek (2011) zdůrazňuje především důležitost, aby tyto prostory vyhovovaly hygienickým, pedagogickým a také estetickým požadavkům. Mezi hygienické požadavky můžeme zařadit požadavky, které zdůrazňuje vyhláška 410/2005 Sb., například požadavky na velikost jednotlivých ubytovacích místností, kuchyňky, studovny apod. Důležitá je ale také čistota v těchto místnostech a jejich vybavení. Například u studovny je důležité její odhlučnění, aby žáci nebyli rušeni z vedlejších místností. Do pedagogického hlediska můžeme zařadit především funkčnost vybavení místností a jejich možnosti využití při volnočasových aktivitách. Příkladem může být tělocvična školy, ze které může vychovatel využívat sportovní náčiní k míčovým hrám. Do estetického hlediska můžeme zařadit i to, jakým způsobem jsou jednotlivé místnosti vymalovány, zda jsou na zdech obrazy nebo v místnostech květiny. Tyto všechny aspekty ovlivňují pozornost žáků, jejich motivaci, ale i vztah k jednotlivým místnostem, a tedy i k celému zařízení DM.

Vychovatel má více možností, jak zlepšit prostředí, ve kterém probíhá výchovný proces. Je velmi žádoucí do tohoto procesu zapojit i ubytované žáky. Ubytovaní žáci by si pak sami mohli rozhodnout o tom, jak by měl například jejich pokoj vypadat a co by oni sami v jednotlivých místnostech chtěli a potřebovali. Skutečnost, že prostředí ovlivňuje chování jedince, byla potvrzena několika výzkumy. Podle Bendla (2015, s. 83)

„důležitost prostředí pro vývoj a výchovu dětí a mládeže se zrcadlí už v tom, že prostředí se prostřednictvím svého působení podílí na „formování“ žáků tím, že motivuje, kultivuje, ukázňuje, podceňuje, ale také ubíjí, trýzní nebo učí nepravostem, zkrátka „vychovává“, a to jak v pozitivním, tak v negativním smyslu“. V DM se často setkávají s nedostatkem financí pro zlepšení prostředí. Tuto informaci uvádí Hájek (2011), který hodnotí jako problematické také rozdílné financování jednotlivých zařízení, mezi kterými díky tomu vznikají velké rozdíly. Současně však v těchto rozdílech nachází i motivaci pro vychovatele a jejich žáky, kteří by neměli propadat rezignaci, ale naopak tuto skutečnost vzít jako výzvu, opakovaně se snažit důrazně žádat o lepší podmínky pro DM a rovněž se pokusit společnými silami vylepšit prostředí, například v rámci volnočasových aktivit zaměřených na ruční práci.

2.3.3. Mezilidské vztahy v DM a působení vychovatele

Vzhledem k tomu, že většina ubytovaných žáků prožije v DM zhruba 3,5 roku během svého studia, je nezbytné, aby se žáci učili komunikaci a vzájemné toleranci. V duševní hygieně se tedy jedná podle Hájka (2011) o nejdůležitějšího činitele. Druhů mezilidských vztahů v DM je několik. Prvním druhem je komunikace a vztah mezi vychovatelem a ubytovaným žákem, druhou kategorií jsou vztahy a komunikace mezi jednotlivými ubytovanými žáky. U obou zmíněných kategorií jde především o vzájemnou důvěru. Důvěru potřebuje žák ve své spolužáky, ale také ve svého vychovatele. Vychovatel by tedy měl své žáky znát a měl by v tomto směru využívat především svých komunikačních dovedností. Současně by se měl také snažit o to, aby byl pro žáky autoritou.

V podpoře mezilidských vztahů v DM hraje důležitou roli pedagog, který se stává vzorem komunikace mezi žáky, ale také v komunikaci s rodiči. Poskytuje informace nejen rodičům, ale stává se často i rádcem ubytovaných žáků, kteří řeší nejrůznější životní problémy. Hájek (2011, s. 124) vidí jako jeden z problémů práce pedagogů nepochopení jejich výchovných záměrů: *„Pedagog se mnohdy dostává do situací, kdy je diskuse s rodiči náročná a může mít dojem nepochopení svých snah a výchovných záměrů… Přesto je třeba konstatovat, že za kvalitu vztahu mezi rodiči a pedagogem je odpovědný především pedagog. Svým vzděláním je připraven nejen na práci s dětmi, ale i na řešení náročných situací v mezilidských vztazích, kdy musí volit a použít účinné formy jednání i v konfliktech.“* Toto tvrzení platí současně i na vychovatele, kteří často čelí nepochopení svého výchovného záměru stejně jako pedagogové. Vychovatel tráví s ubytovanými žáky

většinu času a často se od žáků dozvídá různé informace, se kterými musí dále pracovat. Stejně jako pedagog má i vychovatel dostatečné vzdělání na to, aby byl schopný takovým situacím předcházet a případně je řešit tak, aby došlo k vzájemnému pochopení a vyřešení situace v zájmu dítěte.

Komunikace mezi jednotlivými ubytovanými žáky je často velmi složitá. Obzvláště ve věku ubytovaných žáků (15–21 let) často dochází ke sporům, hádkám a vzájemnému nepochopení. Žáci společně tráví mnoho času, někteří spolu chodí i do školy, tudíž jsou v kontaktu většinu dne. Stejně tak dochází ke sporům a hádkám na jednotlivých pokojích, které společně sdílejí. V takovém případě by měl roli poradce převzít vychovatel, který by se měl snažit motivovat žáky k vyřešení problémů. Současně by se neměl stavět do role rozhodčího či soudce, ale měl by působit především jako nezaujatý a klidný poradce. Díky tomu zlepšují své komunikační dovednosti i žáci, vychovatel je učí, jak správně formulovat své požadavky, jak komunikovat s druhým a proč je důležité dodržovat pozitivní mezilidské vztahy. Využít také může asertivní chování a asertivní techniky, které jsou velmi vhodné pro komunikaci mezi žáky.

Stejnou váhu důležitosti mají i vztahy mezi jednotlivými vychovateli, kteří působí v DM. Vychovatelé by měli za každou cenu držet při sobě, neměli by se navzájem pomlouvat před ubytovanými žáky, aby neztráceli autoritu. Naopak by se měli snažit navzájem podporovat, sdělovat si veškeré důležité informace o žácích a pracovat jako jeden celek.

Hájek (2011) poukazuje také na problematický vztah mezi učiteli a vychovateli. Často mají vychovatelé pocit, že jejich práce není dostatečně ohodnocena. Hájek (2011, s. 124) k této problematice uvádí: *„Vychovatelé se někdy setkávají s menším pochopením pro zvláštnosti práce s dětmi v době mimo vyučování.“* Příčinu vidí autor v nedostatečné informovanosti pedagogů, kteří si často neuvědomují složitost práce vychovatele v ubytovacím zařízení a jejich značný podíl na vzdělávání a výchově žáků. Proto by nikdy nemělo docházet ze strany pedagogů k podceňování role vychovatele, neboť vede především k menší kvalitě výchovného působení na žáka. V ideálním případě je vhodné, aby pedagog spolu s vychovatelem spolupracoval a oba se tak podíleli aktivně na procesu výchovy, vzdělávání a byli dostatečně informovaní o jednotlivých žácích.

2.3.4. Získání nových dovedností

Jak již bylo zmíněno, osvojování si nových dovedností by mělo vést ke zlepšení trávení volného času. Možností, jak získat nové dovednosti v DM je několik. DM

poskytuje ubytovaným žákům denní, týdenní a měsíční harmonogram a je založen na dobrovolnosti. Žáci si tudíž mohou sami vybrat činnosti a aktivity, kterých se chtějí zúčastnit, a tedy i to, které nové dovednosti si chtějí osvojit. Osvojení si nových dovedností vede zejména k seberozvoji jedince a k jeho aktivnímu trávení volného času. Špičák (1992, s. 65) poukazuje na důležitou funkci těchto aktivit, kterou spatřuje vtom, že se žák naučí sebevzdělávání. *„Pokud jde o sebevzdělávání jako variantu sebezdokonalování osobnosti, je třeba podotknout, že pro vznik sebevzdělávacích tendencí je krajně důležité, aby pro žáka začala mít osobní smysl společenská potřeba sebevzdělávání. Současně je nutno mít na zřeteli, že mládež musí být k sebevzdělávání jako k neodmyslitelné součásti přípravy pro život připravována psychologicky i prakticky.“* Špičák (1992) dále popisuje, co vše by měla obsahovat psychologická a praktická příprava, kterou může ovlivnit vychovatel. Do této přípravy patří hlavně vzbudit zájem žáků o danou aktivitu. Tento zájem souvisí především s prožitkem žáka, tento prožitek může vychovatel umocnit motivací a následným kladným hodnocením. Stejně jako v procesu výchovy, kdy je motivací především vysvědčení, vychovatel může najít motivaci především ve vůli žáka a v jeho sebezdokonalování. Praktická příprava se objevuje v přípravě na vyučování. Tuto dobu má možnost vychovatel také ovlivnit a aktivně se do ní zapojuje. Vychovatel má však více možností, jakým způsobem praktickou přípravu bude realizovat, může například využít různé kvízy, soutěže apod. Díky tomu získává žák i zpětnou vazbu svých znalostí a dochází k jeho přirozené motivaci.

Hájek (2011) klade důraz také na důležitou roli osvojení si relaxačních technik a odpočinku v trávení volného času. Tyto techniky jsou vhodné pro děti, mládež i dospělé. Mohou je tak využít i vychovatelé v DM například při aktivitách, které plánují po obědě, kdy je pozornost žáků utlumena. Žáci si tak odpočinou a jsou schopni se účastnit dalších volnočasových aktivit, které jsou více fyzicky náročné.

3. Žáci ubytovaní v DM

Jak již bylo zmíněno v první kapitole u popisu vyhlášky č. 108/2005, ubytovanými jsou především žáci středních a vyšších odborných škol. V některých případech mohou být ubytováni i žáci základních škol. Pokud se budeme dívat na ubytované žáky z hlediska věku, jedná se o věkovou kategorii od 15 do 23 let. Pro naše účely a také zaměření této diplomové práce se budu zejména soustředit na věkovou skupinu žáků od 15 do 20 let, kteří jsou ubytováni v DM při střední škole. Z hlediska vývojové psychologie se jedná o skupinu dospívajících nebo také jiným slovem adolescentů. Tato skupina má svá specifika, a to zejména co se týče emočních změn a také hledání vlastní identity. Významnou změnou pro tuto skupinu je snaha oddělit se od svých rodičů a stát se samostatnými, popřípadě vyhledávání partnerů a prvních sexuálních zkušeností.

3.1. Adolescence

Podle Thorové (2005) se jedná o období od 12 do 19 let. Skorunková (2013, s. 116) vymezuje toto období od 15 do 20 let, podkládá své tvrzení následovně: *„Vstup do fáze adolescence je biologicky ohraničen pohlavním dozráním, dosažením reprodukční schopnosti.“* Přínos tohoto období spatřuje autorka ve schopnosti dosáhnout a připravit se na dospělost a také na všechno, co naše společnost od dospělého jedince vyžaduje. S tímto tvrzením se shoduje také Říčan (2014), který toto období vymezuje stejně jako zmíněná autorka na věk od 15 let, ale dodává, že toto období může trvat až do 22 let. Říčan (2014, s. 191) dále dodává: *„Vstup do adolescence je dán dobou, kdy mladý člověk zpravidla tělesně dozrává jako muž (o něco později) nebo jako žena (o něco dříve), a zároveň dobou, kdy zvolil učební nebo studijní obor a začíná se připravovat na určité povolání.“* Podmiňuje toto období tedy právě studiem na střední nebo střední odborné škole. V tomto období se již žáci připravují na svou budoucí profesi, kterou budou vykonávat. Jsou si tedy vědomi svých zájmů a preferencí.

Vágnerová (2005) vymezuje období adolescence od 10 do 20 let. Popisuje významnou část tohoto období, která je založena zejména na rychlém osamostatnění jedince tak, aby přestal být dítětem. *„V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální. Mnohé změny jsou primárně podmíněny biologicky, ale vždycky je významně ovlivňují psychické a sociální faktory, s nimiž jsou ve vzájemné interakci“* (Vágnerová, 2005, s. 321).

Vágnerová (2005) dále rozděluje období dospívání na dvě fáze:

a) Ranou adolescenci

Ta trvá podle autorky přibližně od 11 do 15 let. Nejvíce se v ní projevují tělesné změny pubescentů. Začátek adolescence spojuje Helus (2009) zejména s počátkem tělesných změn, které nastávají, a také s počátkem reprodukčních schopností jedince. Další změny se týkají puberty, během které se mění myšlení, chování a také emoční prožívání jedince. Adolescent se během tohoto období snaží odpoutat od rodičů, vyhledává si spíše společnost svých vrstevníků, kteří mu mohou pomoci v odpoutání od rodiny. Janošová (2016) zdůrazňuje význam období odpoutání jako spouštěče psychických změn. Adolescent se dostává do nové role, a současně si utváří vlastní identitu, vlastní hodnoty a postoje. Získání vlastní identity úzce souvisí také se změnou sebehodnocení a s jeho sebevědomím. V tomto období již přestává mít potřebu jistoty v rodině, ale soustředí se zejména na nalezení nové jistoty ve vztazích s vrstevníky. Preferuje vlastní rozhodnutí a s tím souvisí i potřeba najít si vlastní místo ve světě (Vágnerová, 2005). Podle autorky toto období končí ukončením povinné základní školní docházky, tedy v 15 letech, kdy se adolescent rozhoduje o své další budoucnosti a o tom, jakému povolání se chce v budoucnosti věnovat. Začíná nová etapa jeho vývoje, kdy přechází na střední či střední odbornou školu.

b) Pozdní adolescenci

Vágnerová (2005) období ohraničuje na časové ose od ukončení rané adolescence, tedy od 15 let, do dokončení středoškolského vzdělání, tedy do 20 let. Jak bylo zmíněno, toto období začíná příchodem do středoškolského vzdělání, kde je kladen daleko větší důraz na samostatnost jedince. Žák je připravován na budoucí povolání, kterému se bude věnovat. Rozvíjí své schopnosti, učí se kritickému myšlení, umí zhodnotit klady a zápory svého jednání. A co je velice důležité, je si většinou vědom důsledků svého jednání. Jsou na něj kladeny daleko větší nároky v oblasti vzdělávání a vlastních rozhodnutí. Pro toto období jsou také typické první sexuální zkušenosti a první sexuální styk. Janošová (2016) shledává důležitý přínos tohoto období v sociálním smyslu a socializaci. Jedinec se ztotožňuje s novou rolí, která už není rolí dítěte a postupně se připravuje na dospělost. Autorka dále posuzuje schopnosti adolescenta vůči společnosti. Adolescent umí zhodnotit své chování, vyhodnotit společenské nároky (co je žádoucí a co ne), i když je ne vždy respektuje. Zaměření této druhé fáze spatřuje Vágnerová (2005) v hledání vlastní identity a jejím rozvoji. Pubescent se snaží poznávat sám sebe, své reakce a experimentuje se svojí sexualitou. *„Smyslem pozdní adolescence je poskytnou jedinci čas a možnost, aby*

porozuměl sám sobě, zvolil si, čeho chce v budoucnu dosáhnout a osamostatnil se ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje" (Vágnerová, 2005, s. 325). Z tohoto důvodu jsou na adolescenty kladeny i velké nároky. Musí si vybrat své budoucí zaměření, ujasnit si, co v životě chce dokázat. Musí zhodnotit své dosavadní studijní výsledky, předpoklady a také své zájmy. V přechodové době mezi dětstvím a dospělostí, kterým je období pozdní adolescence, proto dochází k různým krizím. Zejména se jedná o krize, které jsou osobního charakteru (Říčan, 2014). Jedinec se potýká s vlastním sebehodnocením a hodnocením svých rodičů, učitelů a vrstevníků. Je hodnocen nejen na základě svých studijních výsledků, ale také na základě svého chování. Často se s učiteli a rodiči dostává do sporů, a to kvůli svým rozhodnutím a svému chování, které jim často přijde nelogické. Trávení volného času je v době pozdní dospělosti především založeno na svobodné volbě jedince, který má možnost se rozhodnout, jakým způsobem bude tento čas trávit. Trávení volného času je nejvíce ovlivněno vrstevníky a rodina už nemá možnost příliš do tohoto času zasahovat. V případě, že se to pokouší, často dochází ke konfliktům a vzájemnému nepochopení. S tím úzce souvisí i motivace a zájmy jedince, které budou popsány v následující kapitole. Období je ukončeno dle Heluse (2009) v momentě, kdy přestávají být důležité tělesné změny, ale podstatnými se stávají právě osobní vlastnosti a schopnosti jedince, jeho celkové osamostatnění a zakončení jeho vzdělání. Vágnerová (2005) dodává důraz, který klade naše společnost na samostatnou výdělečnou činnost jedince a jeho finanční zabezpečení, což je pokládáno za jeden z určujících faktorů dospělosti jedince.

3.1.1. Fyzické změny

Fyzické změny v období adolescence souvisejí především s tělesnými změnami při tzv. růstovém spurtu. Thorová (2015) uvádí, že v této době růstového spurtu naroste dítě až od 20 % své celkové výšky, tento růst se pohybuje mezi 9–14 cm během jednoho roku. V důsledku této rychlé změny, jak autorka uvádí, dochází zejména ke snadné unavitelnosti jedince a také k dočasnému zhoršení jeho motorických schopností. Rychlost růstu je závislá i na pohlaví dospívajícího. Zatímco dívky dospívají dříve (okolo 15. roku), chlapci dospívají průměrně o dva až tři roky později. Především u chlapců je výškový růst zřetelnější i co se týče získávání svalové hmoty, zatímco dívčí postava se více tvaruje a stává se více ženskou (Skorunková, 2005). *„Tělesná proměna je významným signálem dospívání"* (Vágnerová 2005, s. 326). V tomto období, jak dále autorka uvádí, prochází dítě významnou proměnou, kdy se stává člověkem, který je schopný reprodukce. Tato

proměna často ovlivňuje také pocity a sebehodnocení dospívajícího, což může vést ke ztrátě sebedůvěry. Důležitou součástí tohoto období je také sebevědomí a sebehodnocení jedince. U obou pohlaví dochází k zájmu nejen o vlastní tělo, ale i o zevnějšek jejich vrstevníků, se kterými se často srovnávají a snaží se jim vyrovnat. Dospívající často využívají svých fyzických předností a svého vzhledu, aby získali pozornost a dosáhli svých cílů (Thorová, 2015).

Důraz kladou především na tělesnou atraktivitu před svými vrstevníky, s tím souvisí i navazování prvních partnerských a sexuálních vztahů. Důvod v navazování prvních vztahů a získávání prvních sexuálních zkušeností právě v tomto období vidí Thorová (2015) především v dostatku společenských příležitostí (ve škole, při volnočasových aktivitách). Skorunková (2005, s. 54) popisuje první sexuální styk jako důležitý mezník v přechodu z dětského světa do světa dospělých: *„Představuje jeden z prožitků, které znamenají vyrovnání se s dospělými.“* Právě během období pozdní adolescence u většiny lidí dochází k první sexuální zkušenosti. *„Na sex a erotiku se myslí, o vztazích se mluví více než kdykoli jindy v životě“* (Říčan 2014, s. 202). Upozorňuje i na stoupající trend dřívějšího počátku pohlavního života. Autor také současně dodává, že naopak nejčastějším obdobím, kdy lidé prožívají svojí první lásku, je období rané adolescence. Tyto první lásky jsou nejčastěji pouze na platonické úrovni. Janošová (2016) také upozorňuje na specifické chování chlapců právě v období rané adolescence, kdy se u nich objevuje zvídavé chování vůči dívkám, aniž by měli zájem o navázání partnerského vztahu. Jejich chování se zaměřuje převážně na škádlení dívek. S postupujícím věkem a pozdní adolescencí dochází ke složitějším a vážnějším vztahům. Podle Janošové (2016) zejména dívky přinášejí do těchto vztahů více intimity, a to zejména psychické.

Další specifikou tělesných a hormonálních změn této skupiny je také zkoumání vlastní sexuality a navazování homosexuálních vztahů. Ve většině případů se jedná pouze o experimentování. Říčan (2014) dodává, že tato tendence často vymizí s věkem a s dostatkem příležitostí k navazování heterosexuálních vztahů.

3.1.2. Rozvoj kognitivních funkcí

Rozvoj kognitivních neboli poznávacích funkcí se neprojevuje změnou myšlení adolescentů. Jejich myšlení se promění z prostého přijímání informací o světě na hypotetické uvažování i o tom, co by se teprve mohlo stát. Začnou si klást nejrůznější otázky ohledně fungování a existence světa. Současně si pokládají i otázky ohledně svého

vlastního bytí a důvodech své existence. Vágnerová (2006) shrnuje, že pro toto myšlení je typická schopnost jedince připouštět si různé možnosti (jedinec umí posoudit různé úhly pohledu, dovede si tyto úhly porovnat a vybrat si, co je pro něj důležité a co ne). Adolescenti jsou systematičtější a při řešení různých i složitějších problémů; zejména při ní využívá nejrůznějších hypotéz, jež postupně zkoumá a porovnává. Posledním typickým ukazatelem je experimentování. Toto experimentování se zaměřuje na osobní úvahy. Objevuje se také nový druh myšlení, kterým je formálně abstraktní myšlení. Abstraktní myšlení se podílí i na morálním hodnocení a chování. Souvisí s ním i schopnost sebehodnocení a zohlednění jiných lidí při vlastním rozhodování. Dospívající také přestává uvažovat černobíle a postupně ubývá i kognitivní egocentričnosti (Thorová, 2015). To je důležité zejména při středoškolském vzdělávání – bez něj by jedinec jen těžko zvládl pochopit probíranou látku (Langmeier a Krejčířová, 2006). Autoři dále zdůrazňují přínos tohoto typu myšlení, které umožňuje jedinci morální chování a morální hodnocení. Díky tomu přichází i schopnost hodnocení sebe, hodnocení druhých a zohlednění ostatních lidí při vlastních rozhodnutích. Dospívající také přestává mít pouze černé nebo bílé myšlení, které můžeme sledovat zejména u dětí, a přestává být také egocentrickou osobou (Thorová, 2015). S vývojem kognitivních funkcí souvisí i rozvoj paměti a pozornosti. Dospívající zvládají ovládat svou pozornost ve chvílích, kdy to potřebují, nebo je to po nich vyžadováno. Sami si umí zvolit i strategii, díky které udrží pozornost delší dobu (Vágnerová, 2005). Adolescenti už umí své schopnosti také účelněji využívat.

S rozvojem kognitivních funkcí a s rozvojem myšlení souvisí také schopnost morálního rozhodování. Způsob morálního rozhodování už nemá za cíl pouze zjistit, zda se odehrálo zlo či dobro, ale dospívající jedinec zkoumá, proč byl tento čin vykonán (Říčan, 2014). *„Někteří adolescenti jsou konfrontováni s velmi zatěžujícími situacemi, které mohou narušit jejich morální vývoj“* (Thorová, 2015, s. 429). K těmto traumatizujícím situacím řadí autorka například smrt blízkého člověka, rozvod rodičů, násilí, šikanu ve škole, nedostatečné pochopení ze strany rodičů či učitelů. Adolescent chápe z počátku svět jako nespravedlivé místo, které je plné zklamání. Především to způsobuje často sobeckost a impulzivní jednání dospívajících (Thorová, 2015). Adolescentův pohled na svět je řízen především jeho absolutním morálním pohledem. Říčan (2014) popisuje tento projev především vůči společnosti a okolnímu světu. Adolescent má zcela přesnou představu o tom, jaké normy by se měly absolutně respektovat, ačkoli sám je častokrát nedodržuje. Tyto normy vyžaduje ve škole, od pedagogických pracovníků i celému zbytku společnosti. Do tohoto pohledu a přísného

měřítka adolescenta spadá i pohled na morální hodnoty a chování vychovatele v DM. Autor dále poukazuje na problematiku a dva zásadní typy nebezpečí, které mohou z takového posuzování vyplynout. Prvním nebezpečím je, že se z adolescenta stane egoista (uznává pouze své názory, které jsou jediné správné). Druhým typem nebezpečí je absolutní smíření s tím, že nelze dosáhnout dobrých mravních schopností. Adolescent si své mravní poklesky začne omlouvat. Velký důraz klade Říčan (2014) na důležitost morálního idolu v životě adolescenta. Adolescent potřebuje ve svém okolí osobu, která se potýká se stejnými otázkami, například v rámci zaměstnání. Osobu, se kterou se o těchto otázkách může bavit a před kterou nemusí prožívat pocity studu. Adolescent by nikdy neměl získat pocit, že mravní jednání a mravní otázky jsou pouze projevem dětského jednání a záležitostí, které do současné společnosti nepatří.

3.1.3. Emoční vývoj a rozvoj identity dospívajícího

Prožívání a vyjadřování emocí je ovlivněno především hormonální proměnou dospívajícího, kterou prochází (Vágnerová, 2005; Říčan, 2014). Typické pro dospívající jsou časté a mnohdy pro ostatní nepochopitelné změny nálad, výkyvy emocí a také nedostatek tolerance vůči svému okolí. Vágnerová (2005, s. 341) popisuje tyto pocity dospívajícího jako *„emoční egocentrismus“*. Ten se vyznačuje především soustředěním dospívajícího na vlastní pocity a emoce, které se stávají středem jeho zájmu. Dospívající se daleko více zabývá sám sebou, než tomu bylo v předešlých vývojových fázích.

Emoční vývoj je značně ovlivněn také odloučením dítěte od rodiny. U dospívajícího se mohou projevit pocity ztráty domova, bezpečného místa, ale i pocity osamocení (Langmeier a Krejčířová, 2006). Říčan (2014) se zabývá především problematikou časté kritiky rodičů, ke které dochází ze strany dospívajících. Dospívající často trpí pocity nepochopení a svou nespokojenost obrací právě vůči svým rodičům nebo svému okolí. Tato kritika se netýká jen nejrůznějších oblastí každodenního života, ale také chápání světa jako celku. Mnohdy dochází k rozdílnému pojetí světa, politiky, ale i morálního chování. Vztah mezi rodiči a dítětem prochází značnou změnou, dítě přestává být na svých rodičích závislé, ale hledá si vlastní cíl směřování a vlastní zájmy (Thorová, 2015). Říčan (2014, s. 213) zdůrazňuje hlavní podstatu výchovy adolescenta: *„Nejvlastnějším základem výchovy adolescenta totiž je – brát ho vážně.“* Na tomto základě by měl fungovat i vztah vychovatele k žákům ubytovaných v DM. Vychovatel by se nikdy neměl uchylovat k zesměšňování názorů svých svěřenců, ale naopak by jim měl trpělivě naslouchat. Janošová (2016) popisuje také negativní postoj dospívajících vůči přehnané

rodičovské starostlivosti. Ta je často doprovázena řadou rad, které dospívající dostane. Rady a přehnaná rodičovská starostlivost působí na dospívající často velmi negativně. Mnohdy prohlubují kritický postoj dospívajícího vůči rodičům. Velmi problematické se u dospívajících jeví také vlastní sebehodnocení (Vágnerová, 2005), což souvisí s utvářením identity. Právě v tomto období dochází k vytváření vlastní identity a hledání sebe sama (Říčan, 2014). Langmeier a Krejčířová (2006) dále doplňují vztah vývoje vlastní identity, který významně ovlivňuje i budoucí pohled dospívajícího na sebe samotného. V této vývojové fázi dochází také k vlastnímu hodnocení svého zevnějšku.

Zásadní význam v emočním vývoji a zvládnutí celého dospívání má podle Langmeiera a Krejčířové (2006) také skupina vrstevníků. Nejčastěji se jedná o skupinu vrstevníků ve škole. Janošová (2016) pozoruje také zásadní vliv pro dnešní generaci, kterým jsou sociální sítě. Někdy může dojít k náhradě osobních vztahů právě sociálními sítěmi, které jsou zmiňovány i v zájmech dospívajících. Potřeba přátelství souvisí především s pocitem podpory a sociálního kontaktu (Vágnerová, 2005).

4. Problematika dospívání

Problematika dospívajíc mládeže navazuje na specifické změny dospívajících, které byly popsány v kapitole 3.

4.1. Specifické problémy dospívajících

Langmeier a Krejčířová (2006) popisují, proč může být období dospívání problematické. Může jít o problémy s tělesným dospíváním. Během tohoto období dospívající často zkoumají své tělo a porovnávají je se svými vrstevníky. Tyto změny mají zásadní vliv na vývoj identity jedince (Thorová, 2015). Skorunková (2005) dále doplňuje další těžký úkol – vyrovnat se s rolí, která mu byla z hlediska pohlaví přidělena. Častým způsobem snahy o přiblížení se ke svým vrstevníkům je sebeprezentace prostřednictvím sociálních sítí. Tato sebeprezentace může probíhat sdílení fotek, videí, myšlenek, názorů nebo také hodnot.

Dalším problémem, který musí dospívající řešit, je postupné odpoutávání od rodiny a osamostatnění. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, může během tohoto procesu zažívat negativní pocity. Vágnerová (2005) se zaměřuje na větší míru zodpovědnosti, která je kladena na dospívajícího. Rodiče se snaží udržet autoritu, ale zároveň se musí smířit s tím, že dospívající činí svá rozhodnutí. Zvláště v tomto období je důležitá kontrola dospívajícího ze strany rodičů (Thorová, 2015). Vágnerová (2005) však dodává, že často z důvodu přehnané péče především ze strany matky dochází ke konfliktům. Naopak osobnost otce je vnímána zejména jako autorita a ke konfliktům dochází nejčastěji mezi synem a otcem (tamtéž). Úkolem rodičů je tedy nalézt hranici mezi přehnanou péčí a absolutní svobodou dospívajícího.

4.2. Problematika dospívajících ve školním prostředí

Mezi nejrizikovější chování dospívajících ve školním prostředí patří šikana, záškoláctví a kriminalita (v současné době také kyberkriminalita, užívání návykových látek, rasismus a delikvence (Krejčová, 2011). Krohn (1997) zdůrazňuje především spojitost s neúspěšností dokončení středního vzdělávání, ale také dřívějšího odloučení od rodiny s užíváním návykových látek. Dodává dále důležitost komunikace zaměřené na tuto problematiku. Pro dospívající je zásadní, aby s nimi byl někdo mluvil o návykových látkách, ať už ze strany učitelů, tak ze strany rodičů (tamtéž). Thorová (2015) si všímá také

spojitosti se závislostí na cigaretách, ve které nachází souvislost s následnou závislostí a vyšší konzumací alkoholu v dospělosti. Dalšími rizikovými faktory, které mohou vést k rizikovému chování dospívajícího, řadí Krejčová (2011) domácí násilí (včetně týrání) a také poruchy přijmu potravy (jako je bulimie nebo anorexie). Což už patří mezi psychické poruchy.

Všechna specifika a možné problémy dospívajících musí vychovatel v DM znát. Vzhledem ke své pozici má vychovatel obvykle k ubytovaným žákům (tedy žákům školy) bližší vztah než například učitel. Tráví s nimi většinu volného času, dohlíží na ně během noci a kontroluje, zda si plní všechny školní povinnosti. Zná lépe reakce žáků než učitelů, komunikuje s rodiči a zná náplň jejich volného času. Je si vědom, s kým se stýká, kde tráví dobu vycházek a také s kým. Nahrazuje tedy v době ubytování žákům dohled, který nemohou vykonávat rodiče. Často se stává prostředníkem komunikace mezi školou a rodiči žáka. Důležitou prevencí je také vzájemná důvěra mezi žákem a vychovatelem. Díky tomu může včas informovat rodinu žáka, případně řešit jiným způsobem situaci, ve které se žák nachází. Janošová (2016) popisuje také jako problematické časté střídání pedagogů, kvůli kterému může nastat situace, kdy si nikdo nevšimne problému daného žáka, a tedy ho ani neřeší. Nevýhodou bližšího vztahu s žáky pro vychovatele může být jeho velká zodpovědnost za žáky v době, kdy se nacházejí v zařízení. Vychovatel by měl tedy především dbát na prevenci. Součástí prevence by mělo být především zapojení všech ostatních pracovníků školy, kteří přicházejí s žáky do kontaktu (učitelů, výchovného poradce, školního psychologa apod.), ale také rodičů (Krejčová, 2011).

5. Zájmy

Zájmy žáků jsou často ovlivněny volnočasovými aktivitami, kterým se věnovali v dětství. Jsou tedy ovlivněny i rodinným prostředím, ze kterého žák pochází. Pávková (2002) ale připomíná, že se zájmy adolescentů mohou měnit a jsou závislé na věku. Pávková (2002) proto především poukazuje na základní funkci zájmů – výchovnou a vzdělávací. Do obou těchto výchovných funkcí můžeme zařadit všechny funkce, které působí na rozvoj osobnosti člověka. Hlavní význam v zájmové činnosti vidí Pávková (2002) ve vytváření společenských i životních hodnot. Hájek (2011) dále dodává, že zájmy jsou především důležité k motivaci žáků. Jedinec si dále díky zájmům upevňuje různé hodnoty v oblastech politiky, rodinného života, společnosti, vzdělávání a také finančních návyků. Zdokonaluje se v oblasti fyzických dovedností (například sportem), ale také v oblasti kreativity (kreslení, zpěv apod.). *„Pokud čas dítěte není naplňován žádoucími aktivitami, má dítě (ale i dospělý) sklon k patologickým činnostem“* (Hájek, 2011, s. 167). Přínos zájmů, které naplňují volný čas dětí a mládeže, můžeme tedy spatřovat i preventivní funkci. Slouží k prevenci například před závislostmi, pocity osamění, ale také přispívá k osobnímu růstu jedince.

5.1. Druhy zájmů

Kategorii zájmů můžeme rozdělit podle několika kritérií. Například můžeme používat pojmy *„zájmy žádoucí a zájmy nežádoucí“* (Hájek, 2011, s. 169). Pávková (2002) uvádí další dělení, kterým může být například rozdělení podle času, který aktivitám věnujeme, na krátkodobé a dlouhodobé. Základní pedagogické dělení v pedagogických zařízeních popisují Hájek (2011) a Pávková (2002):

1. Společenskovědní zájmy – pro tyto zájmy je typické, že se snaží poznat současný svět a stát, ve kterém se jedinec nachází. Zaměřují se na současnou politiku a společnost, ale zkoumají i historický kontext, který této společnosti předcházel. Dále se mohou zabývat například tradicemi, zvyky a kulturou společnosti. Dospívající, jenž bude mít společenskovědní zájmy, bude rád cestovat na historická místa, bude se zajímat o zeměpis, jazyk, náboženství nebo o filozofii (Pávková, 2002; Hájek, 2011).
2. Pracovně-technické zájmy – tento druh zájmů je v současné době velmi rozšířený. Oblibu získávají především technické zájmy. Mezi technické zájmy můžeme zařadit například různé vědecké experimenty. Význam mají v sebezdokonalování

manuálních schopností (Hájek, 2011; Pávková, 2002). Velmi oblíbeným v současné době je zájem o počítače a vše, co je s nimi spojené. Ať už se jedná o grafické úpravy, programování, sociální sítě či počítačové hry. Hájek (2011) zde také upozorňuje na problematické vnímání těchto zájmů, které vidí především v možné závislosti uživatelů při častém trávení volného času u počítače.

3. Sportovní zájmy – pomáhají dospívajícím zdokonalovat své fyzické zdatnosti, ale působí také jako zdravotní prevence (Pávková, 2002). Pro dospívající jsou také vhodné kolektivní sportovní aktivity, při kterých se seznámí se svými vrstevníky a musí pracovat jako jeden tým. Hájek (2011) však poukazuje na problém, který může při těchto aktivitách nastat, kterým je potenciální agresivita a soutěživost mezi jednotlivci. Mezi sportovní zájmy můžeme také zařadit turistiku a procházky.
4. Přírodovědné zájmy – jak již z názvu vyplývá, jedná se o zájmy, které jsou zaměřeny na přírodu. Může se jednat například o ekologické zájmy, chovatelství apod.
5. Estetické zájmy – tyto zájmy můžeme pozorovat převážně u dívek. Tyto druhy zájmů mohou být zaměřeny na hudbu, malování, divadlo nebo literaturu (Pávková, 2002). Tyto druhy jsou často využívány v DM. Může mezi ně patřit například divadelní kroužek nebo školní sbor.

5.2. Funkce zájmů

Hlavním přínosem zájmů je u dospívajících prevence před patologickými jevy. Mezi další funkce patří například osobní rozvoj jedince, zlepšení fyzických dovedností, zručnost, zlepšení komunikačních dovedností apod. Hájek (2011, s. 168) upozorňuje také na úzkou spjatost potřeb a zájmů: *„Zájmy jsou nejčastěji vyvolány potřebami, ale nejsou s nimi totožné.“*

6. Motivace

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, všechny volnočasové aktivity pořádané na MD jsou založeny na dobrovolném rozhodnutí jedince. Jedinec si tedy může sám zvolit aktivity, kterých se chce účastnit a kterých ne. Cílem vychovatele je však to, aby se aktivit účastnil co největší počet ubytovaných žáků. Proto je důležité žáky neustále motivovat a ocenit jejich dílčí úspěchy.

Motivace je především něco, co nás nutí k pohybu a k nějaké činnosti (Adair, 2004). Hlavní funkci motivace shledává Nekonečný (1996) v uspokojení potřeb jedince. Motivace má vliv i na chování jedince, jeho psychický stav nebo například na učení (tamtéž). Hájek (2011) doplňuje tři základní cíle motivace:

a) Motivace musí aktivizovat – zapojit jedince a jeho smysly.
b) Regulovat – určit, co je cílem motivace, co může jedinec zvládnout.
c) Posilovat – chování jedince, fyzickou zdatnost, odolnost apod.

Úkolem vychovatele je tedy zvolit vhodnou motivaci, která bude na žáky působit pozitivně a bude posilovat jejich sebevědomí. Dále musí zvolit vhodnou formu odměny, kterou může být pochvala, diplom, delší večerka apod. Nejlepší a nejúčinnější motivací pro žáky při volnočasových aktivitách je především radost z té činnosti, kterou vykonává (Hájek, 2011). Důležitým faktorem je také zpětná vazba, kterou může poskytnout vychovatel, případně ostatní žáci (tamtéž).

Mešková (2012) zdůrazňuje důležitost neverbální komunikace, která vede k motivaci a navázání kontaktu s žákem. *„Cílevědomým využíváním prvků neverbální komunikace může učitel chování žáka ovlivnit a zároveň šetří čas“* (Mešková, 2012, s. 110). Mezi základní techniky, jak navázat neverbální komunikaci řadí:

a) Oční kontakt – Učitel a současně i vychovatel při navázání očního kontaktu s žákem dává najevo, že žáka vnímá, naslouchá mu. Často tato metoda pomáhá i ke zklidnění žáka, který si díky dlouhému pohledu učitele/vychovatele uvědomí, že dělá něco špatně.
b) Úsměv, pokývání hlavou – Stejně jako oční kontakt, dává najevo žákovi, že ho učitel/vychovatel vnímá, naslouchá mu a zároveň ho akceptuje. Současně vyjadřuje žákovi i podporu a schválení jeho počínání.
c) Gestikulace – Má velký význam i v neformální komunikaci, proto je pro učitele a vychovatele důležité znát význam jednotlivých gest. Díky těmto gestům může dát najevo žákovi, zda s ním souhlasí či ne.

d) Řeč těla, dotyk – Vyjadřuje akceptaci žáka, případně varování, že něco není v pořádku
e) Síla hlasu, ticho – Síla hlasu je u vychovatele velmi důležitá. Je prostředkem, kterým může zklidnit žáky, případně je pochválit.

Mešková (2012) dále upozorňuje na velmi efektivní motivaci, kterou je slovní hodnocení. Slovní hodnocení je v současné době ve školství velmi diskutovaným pojmem. Část pedagogů se kloní pouze k slovnímu hodnocení, které by mělo nahradit i klasické známkování. Naopak druhá část pedagogů a rodičů s tímto počínáním nesouhlasí. Při práci v DM se žáky se jeví slovní hodnocení jako velmi efektivní. Žáci nemohou být odměňováni stejně jako při vzdělávání ve škole známkou. Slovní hodnocení by mělo být založeno především na pozitivní motivaci, takže na zdůraznění toho, co se skutečně žákovi daří (například úklid pokoje, sportovní aktivity, komunikace s ostatními ubytovanými žáky apod.). Obsahovat by však mělo i nedostatky (například neplnění povinností na DM apod.). Slovní hodnocení pomáhá budovat sebedůvěru žáka a také ho upozorní na nedostatky, které má. Vzhledem k vzdělání vychovatelů, je vychovatel schopný mu poradit a pomoct s odstraněním těchto nedostatků. Slovní hodnocení může probíhat v rámci výchovné skupiny, případně osobně pouze s jedním žákem.

II. Empirická část

7. Výzkum

Proběhly dva druhy výzkumu – prvním druhem byl dotazník a druhým pak rozhovor. Obě metody byly zadány žákům ubytovaným v DM Střední školy služeb a řemesel ve Stochově. Dotazník obsahoval celkem 10 otázek (otevřené, uzavřené i polouzavřené). Rozhovor se uskutečnil s 10 žáky a byl polostrukturovaný.

7.1. Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, jaké zájmové činnosti preferují žáci ubytovaní v domově mládeže a také, zda souhlasí s harmonogramem a povinnostmi, které v zařízení mají. Na oblast zájmů bylo zaměřeno i dotazníkové šetření, které jsem ubytovaným žákům zadala. Cílem rozhovoru se žáky bylo zjistit, jak vnímají povinnosti a harmonogram v DM.

Dílčími cíli bylo zjistit, jaké zájmy mají žáci mimo domov mládeže a jak tráví svůj volný čas a vzhledem k tomu jsem mohla porovnat oblíbené volnočasové aktivity v DM se zájmy jednotlivých žáků mimo zařízení. Dalším dílčím cílem bylo zjistit, zda ubytovaný žák preferuje společné aktivity, nebo spíše ty individuální, a také, jaký má názor na povinnosti a harmonogram v DM. Účast žáků na aktivitách pořádaných DM má klesající tendenci, proto jsem zvolila i tento dílčí cíl. Pro práci s ubytovanými žáky je nezbytné znát jejich zájmy i mimo DM a dle toho přizpůsobit program a také správně žáky motivovat. Vzhledem k tomu, že veškeré volnočasové aktivity v DM jsou založeny na vlastním rozhodnutí žáků, tedy dobrovolném zapojení, považuji za velmi důležité znát jejich oblíbené volnočasové aktivity i mimo ubytovací zařízení.

Hlavním cílem bylo zjistit:

1) Jaké zájmové činnosti preferují žáci v ubytovacím zařízení?
2) Souhlasí žáci s harmonogramem a s povinnostmi v DM? Proč ano, proč ne.

Dílčí otázky:

1) Jak tráví svůj volný čas žáci mimo domov mládeže?
2) Preferují žáci individuální, nebo společné trávení volného času v DM?
3) Jak se liší zájmy žáků v DM podle věku?
4) Jaké aktivity preferují žákyně a jaké žáci?

7.2. Výzkumný vzorek

Výzkumným vzorkem této diplomové práce byli žáci ubytovaní v Domově mládeže ve Stochově. Podrobnější informace o výzkumném vzorku uvádím ve třetí kapitole této práce.

7.2.1. Domov mládeže Stochov

Výzkum probíhal v Domově mládeže ve Stochově, jenž je součástí Střední školy služeb a řemesel ve Stochově. Domov mládeže se nachází přímo v areálu školy. Tato škola byla založena již v roce 1991, od kdy funguje i ubytovací zařízení pro žáky. V době, kdy probíhal výzkum pro diplomovou práci, byli v DM ubytováni pouze žáci této školy. Vzhledem k tomu, že se jedná o střední odbornou školu, jsou zde tříleté učební obory (kuchař – číšník, kadeřník, operátor skladování, klempíř pro stavební výrobu a instalatér) a také maturitní obory (hotelnictví, kosmetické služby, logistické a finanční služby a podnikání).

Domov mládeže je velmi dobře vybaven. Žáci mají k dispozici kuchyňky, které jsou součástí obou pater tvořících domov mládeže. Na prvním patře se nachází jedna klubovna, na druhém patře dokonce dvě. Klubovny jsou vybaveny počítači, televizí, DVD přehrávačem a odpočinkovou zónou, kterou tvoří křesílka a sedačky. Žáci klubovny využívají zejména ke společnému trávení volného času – sledování večerních filmů apod. Dalším klubem, jenž je ubytovaným k dispozici, je školní klub, ve kterém se nachází klavír a také krb, využívaný jako ohniště. Současně v tomto klubu probíhají i různé besedy se žáky. Součástí tohoto klubu je také pec na keramiku, kterou žáci používají při tvorbě keramických výrobků.

Celková kapacita zařízení činí 78 lůžek. Pokoje jsou vždy maximálně pro tři ubytované. Dívky mají pokoje v prvním patře, chlapci ve druhém. Ve všech pokojích i klubovnách mají žáci k dispozici školní wifi. Každý pokoj je standardně vybaven postelemi, poličkami, psacími stoly, lampičkami a skříněmi. Součástí pokojů, kde jsou ubytovány dívky, jsou i sociální zařízení, vždy pro dva pokoje společná. Chlapci mají společnou koupelnu i toalety, a to pro všechny pokoje na patře.

K dispozici je žákům dále školní knihovna a tělocvična. Tělocvičnu mohou využívat pro sportovní činnosti (míčové hry, posilování apod.). Domov mládeže si může také zapůjčit k volnočasovým aktivitám školní kola, inline brusle, vzduchovky, boxovací

pytle a veškeré náčiní ze školní tělocvičny. V klubovně na patře, kde jsou ubytovaní chlapci, je součástí jednoho z klubů i posilovna s posilovacími stroji a stoly na stolní tenis.

Žákům je dále umožněno sportovat ve venkovních prostorech školního areálu. Na venkovním hřišti mohou hrát míčové hry, případně dojít do nedaleké městské sportovní haly, kde lze hrát squash, fotbal, tenis, provozovat inline bruslení a například také využít služeb posilovny.

Strava je žákům zajišťována v jídelně školy, kam pravidelně docházejí na snídani, oběd, večeři, a mohou také využívat nabídky školního kiosku.

V současné době průměrný počet žáků, kteří jsou v DM ubytováni celoročně, činí 52 osob. Žáci jsou rozděleni do dvou výchovných skupin.

Domov mládeže realizuje pro ubytované žáky několik volnočasových programů:

a) Program podpory zdraví – v rámci tohoto programu se žáci učí životnímu stylu, aktivně trávit svůj volný čas. Například, jak odmítnout drogy, alkohol, jak se vyrovnat s úzkostí a koho kontaktovat v krizových situacích. Poznávají, jakým způsobem pracovat se strachem, jak si plánovat volný čas, jak se efektivně učit či se aktivně zapojit do chodu DM.
b) Preventivní programy – pořádány jsou ve spolupráci se školou, školní výchovnou poradkyní a metodikem prevence. Cílem je podpora osobnosti žáka a také pozitivních vztahů mezi ubytovanými. K takovým aktivitám náleží například zapojení žáků do přípravy Dne otevřených dveří, pravidelné sportovní činnosti, posezení se žáky v klubu a aktivní zapojení žáků do činností domova mládeže. Pravidelně jsou také pořádány besedy ve školním klubu, kam mají žáci možnost přinášet své náměty vedoucí ke zlepšení klimatu v zařízení. V rámci preventivních programů se žáci také učí, jak správně řešit konflikty, jež mezi nimi často vznikají.
c) Výtvarné činnosti – jsou realizovány téměř každodenně. Rozvíjejí kreativitu žáků a jejich estetické cítění. Mezi tyto činnosti patří například výzdoba domova mládeže a školy. Dále například výroba keramiky, batikování, pečení a zdobení perníčků, malování na obličej v rámci Dne otevřených dveří. Žáci se učí pracovat s různými materiály a také si osvojují tradice, jež se v České republice udržovaly a stále udržují. Těchto činností se účastní zejména dívky, které jsou v zařízení ubytovány.
d) Pracovní zájmové činnosti – žáci při těchto aktivitách vyrábí dárky pro seniory z Domova s pečovatelskou službou ve Stochově, který navštěvují pravidelně dvakrát do roka. Učí se prezentovat své výrobky a také ekologickému myšlení.

Své výrobky prodávají při akcích školy (Den otevřených dveří apod.). Za obdržené peníze si mohou zakoupit do DM například stolní hry, sportovní vybavení nebo knihy.

e) Sportovní zájmové činnosti – žáci mají možnost docházet na aerobic nebo jógu, oba tyto kroužky probíhají ve školní tělocvičně. V rámci domova mládeže jsou pořádány různé turnaje, například šipky, florbal, badminton, volejbal, stolní tenis. Zejména chlapci využívají posilovnu v klubovně. Dvakrát ročně je pořádán pochod na Klíčavskou přehradu. Žáci absolvují cyklistické výlety a inline bruslení v městské hale. Jsou také motivováni ke sledování sportovních utkání české reprezentace, což utužuje jejich kolektiv. Sportovní akce se konají nejen pro týmy hráčů, ale také pro jednotlivce.
f) Kulturní akce – žáci navštěvují kino a divadelní představení ve Stochovském kulturním centru. Jezdí i na divadelní představení do Prahy, kam jsou pořádány i poznávací výlety. Navštěvují hrob a muzeum T. G. Masaryka v Lánech. Účastní se besed s různými odborníky nebo také se zástupci místní policie.
g) Charitativní akce – během školního roku probíhá v zařízení několik charitativních akcí. Během nich jsou žáci omluveni z vyučování, případně prodávají sbírkové předměty ve svém volném čase. Účastní se sbírek na podporu nevidomých a také dětí. Žáci také vystupují v domově s pečovatelskou službou, kam přinášejí i dárky, které sami vyrábí při výtvarných činnostech.

Mezi zájmové kroužky pořádané v DM se řadí například florbal, hudební kroužek, bowling, malování na sklo, stolní hry, ruční práce, inline bruslení či keramika.

Z turnajů, které se v zařízení každý rok konají, bych uvedla například turnaj v šipkách, turnaj v inline bruslení a turnaj ve střelbě vzduchovkou.

7.2.2. Harmonogram DM ve Stochově

Harmonogram domova mládeže je součástí vnitřního řádu tohoto zařízení a spolu s ním je platný pro všechny ubytované žáky (nezáleží na tom, zda je žák zletilý, či nikoli). Šímová (2020) rozdělila tento harmonogram na několik částí. První část je zaměřena na hlavní zásady pobytu v DM (pro účely diplomové práce je důležité určení nástupu do zařízení, kterým je neděle od 18:00 do 21:00 hodin). Druhá a třetí část jsou věnovány právům a povinnostem ubytovaných žáků. Ve čtvrté části je zdůrazněno, co se žákům zakazuje. Poslední část harmonogramu se věnuje režimu dne v zařízení, který je zobrazen v následující tabulce.

Tabulka 1 Režim dne v zařízení

Budíček	7:00 (případně dle rozvrhu)
Ranní hygiena	7:00–7:40
Výdej snídaně	6:00–7:40
Hlášení nemocí, omlouvání ve škole apod.	7:00–7:40
Výdej obědů	11:30–14:30
Osobní volno, zájmová činnost	Po skončení vyučování
Večeře	18:00–18:30
Doba studia	18:30–20:00
Osobní volno	20:00–21:00
Večerka	22:00
Noční klid	22:00–06:00

Zdroj: vlastní zpracování

7.3. Zkoumaný vzorek ubytovaných žáků

Výzkum v zařízení probíhal od roku 2018 do roku 2020. Do domova mládeže jsem nastoupila na pozici vychovatele v roce 2016. Tuto pozici jsem vykonávala tři roky, následně jsem v této škole začala učit jako pedagog.

Výzkumným vzorkem byli ubytovaní žáci v tomto zařízení. Všichni tito žáci studovali na Střední škole služeb a řemesel ve Stochově. Jedná se tedy o žáky ve věku 15 až 21 let. Celkem se anonymního dotazníkového šetření zúčastnilo během dvou let 82 žáků, kteří různou dobu pobývali v domově mládeže. Z tohoto počtu bylo 40 chlapců a 42 dívek. Výzkumu se účastnili žáci studující jak tříleté učební obory, tak i maturitní obory.

S žáky jsem také vedla polostrukturovaný rozhovor, jehož se účastnilo 10 žáků, z toho 5 dívek a 5 chlapců, ve věku od 15 do 17 let.

8. Metoda sběru dat – dotazník

První výzkumnou metodou, kterou jsem zvolila, bylo dotazníkové šetření (viz příloha 1). Tento dotazník byl zcela anonymní. Dotazník obsahuje celkem 11 otázek (viz příloha 1), přičemž skladba otázek je různorodá. Dotazník obsahuje otázky uzavřené, polouzavřené a také jednu otevřenou otázku. Jeho vyplňování probíhalo v klubovně domova mládeže, v době studijního volna. Postupně během dvou let byl tento dotazník předložen 82 ubytovaným žákům. Z těchto žáků bylo 40 chlapců a 42 dívek.

V úvodu dotazníku jsou žáci seznámeni se žádostí o vyplnění a také s důvodem, proč je jim tento dotazník předložen. Současně byli žáci slovně ujištěni, že se jedná o anonymní dotazník. Následně jsem zařadila dvě otázky zaměřené na identifikační údaje. Poté se otázky zaměřují na trávení volného času v DM i mimo toto zařízení, názory žáků na harmonogram a povinnosti a také na vlastní názor žáků, co by uvítali jako volnočasovou aktivitu.

Hlavní výhodou při sestavování tohoto dotazníku byla skutečnost, že jsem již v tomto zařízení pracovala, a díky tomu jsem si mohla snáze zvolit výzkumné hypotézy.

8.1. Analytické/identifikační otázky

V dotazníku se nachází celkem dvě otázky zaměřené na identifikační údaje o žácích (pohlaví a věk žáků). Všechny tyto otázky jsou uzavřené, žáci volili ze dvou až čtyř možných odpovědí.

Analytické/identifikační otázky:

A. Pohlaví

Tato otázka má pouze dvě možnosti odpovědí: muž nebo žena. Jedná se tedy o uzavřenou otázku. Slouží především pro možnost porovnání rozdílů trávení volného času mezi ubytovanými děvčaty a chlapci. Dalším důvodem zařazení této otázky je možnost pochopení preferencí chlapců a preferencí děvčat.

B. Věková kategorie, do které žák/žákyně patří

U této otázky byly čtyři možnosti odpovědí. Jedná se opět o uzavřenou otázku. Vzhledem k věkovému rozpětí žáků, kteří studují střední školu, jsem věk rozdělila na čtyři kategorie, a to vždy po jednom roce.

Tyto kategorie také korespondují s ročníky, jež obvykle žáci studují:

a) 15–16 let
b) 17–18 let
c) 19–20 let
d) 21 a více let

Tato otázka byla zařazena do dotazníku pro možnost porovnání, jakým způsobem se mění trávení volného času v adolescentním období. Současně se díky této otázce lze snadno dozvědět, jak dlouho je již žák v zařízení ubytován. Všech 82 dotazovaných žáků nastoupilo do domova mládeže již v prvním ročníku studia na střední škole (tedy ve věku 15–16 let).

8.2. Uzavřené otázky – polynomické stupnicové

V dotazníku jsem zvolila i možnost řazení položek. Žáci volili podle oblíbenosti a svých vlastních preferencí, od nejvíce oblíbených činností až po ty nejméně oblíbené. Celkem se jedná o dvě otázky. První se zaměřuje na trávení volného času mimo DM a druhá na trávení volného času v DM. Obě tyto otázky odpovídají na dílčí cíle této diplomové práce.

A. Co ráda/rád děláš ve svém volném čase?

Tato otázka se zaměřuje pouze na trávení volného času mimo DM. V dotazníku se jedná v pořadí o čtvrtou otázku. Vyjádření dotazovaných mají za cíl zodpovědět jednu z dílčích otázek: jak tráví svůj volný čas žáci mimo DM. Úkolem žáků bylo seřadit své zájmy (od nejvíce preferovaných až po nejméně oblíbené):

a) Preferuji sportovní zájmy
b) Preferuji zájmy typu četba knih, malování apod.
c) Zajímám se o hudbu (poslech hudby, návštěva koncertů apod.)
d) Preferuji počítačové aktivity
e) Scházím se s přáteli a společně něco podnikáme
f) Preferuji jiné aktivity (prosím o uvedení, jaké aktivity)

Poslední u odpovědí byla možnost zvolit si vlastních aktivitu, která žákovi v odpovědích schází a považuje ji za důležitou. Žák tak mohl do oblíbenosti nebo neoblíbenosti zařadit svoji vlastní odpověď.

B. Seřaď aktivity v DM podle oblíbenosti.

Úkolem žáků bylo seřadit možnosti podle toho, jaké aktivity patří mezi jejich nejoblíbenější a jaké naopak mají rádi nejméně. V dotazníku se jedná o sedmou otázku.

Odpovědi na tuto otázku byly klíčové pro zodpovězení hlavního cíle této diplomové práce. Tím bylo zjištění, jaké zájmové činnosti preferují žáci v DM. K seřazení dostali celkem 5 možných odpovědí:

a) Sportovní aktivity v tělocvičně, venku
b) Vycházky do okolí, výlety
c) Vyrábění, malování, tvoření
d) Společné sledování filmů
e) Jiné (prosím uvést, jaké).

Poslední možností byla stejně jako u otázky na preferenci zájmů mimo DM libovolná možnost napsání jakékoli aktivity, kterou sám žák považuje za důležitou zmínit. Tuto aktivitu samozřejmě musel uvést i do řazení od nejoblíbenější až po nejméně oblíbenou činnost.

8.3. Polouzavřené otázky

Polouzavřených otázek je v dotazníku diplomové práce nejvíce. Jedná se celkem o pět polouzavřených otázek. Tento druh otázek jsem zvolila proto, aby měli žáci možnost uvést činnosti, jež oni sami považují za důležité, avšak nejsou součástí předem připravených možných odpovědí:

A. *Jak nejčastěji trávíš svůj volný čas mimo DM?*

Otázka navazuje na otázku preferencí trávení volného času mimo DM. V dotazníku se jedná o pátou otázku. V tomto případě měli žáci zvolit nejméně oblíbenou činnost. Současně jako otázka preferencí i tato otázka odpovídá na dílčí cíl této práce, kterým je zjistit, jak tráví volný čas žáci mimo DM. U této otázky jsem zvolila možnost výběru z pěti odpovědí:

a) S kamarády
b) Na počítači
c) V zájmovém kroužku (uveď, v jakém)
d) Se svou rodinou
e) Jiným způsobem (prosím uveď, jakým)

Opět jsem u této otázky zvolila možnost otevřené odpovědi (jiným způsobem). Žáci tak sami mohli napsat, jak nejčastěji tráví svůj volný čas. U třetí možnosti (v zájmovém kroužku) jsem také považovala za důležité, aby žáci uvedli, o jaký kroužek se jedná.

B. Které aktivity v DM tě baví?

Tato otázka předchází otázce, v níž mají žáci za úkol seřazení preferencí oblíbených a méně oblíbených činností v DM. Jedná se o shodné odpovědi. V dotazníku jde o šestou otázku. U této otázky měli žáci možnost vybrat více odpovědí:

a) Sportovní aktivity v tělocvičně a venku
b) Vycházky do okolí, výlety
c) Vyrábění, malování, tvoření
d) Společné sledování filmů
e) Jiné (prosím uvést, jaké)

Opět jsem zvolila i možnost, aby žák sám uvedl odpověď, která mu v možnostech schází a považuje ji za důležitou.

Odpovědi také odpovídají na hlavní cíl diplomové práce, jímž je zjistit, jaké zájmové činnosti preferují žáci v ubytovacím zařízení.

C. Které aktivity v DM máš nejméně rád/ráda?

V dotazníku se jedná o osmou otázku. Tato navazuje na otázku, která zkoumá preference žáků. Zařazena byla zejména kvůli zájmu, zda budou odpovědi na tyto dvě otázky shodné, nebo se budou lišit. U této otázky jsem zvolila možnost výběru ze šesti odpovědí:

a) Sportovní aktivity v tělocvičně, venku
b) Vycházky do okolí, výlety
c) Vyrábění, malování, tvoření
d) Společné sledování filmů
e) Jiné (prosím uvést, jaké)

Poslední možností výběru je odpověď „jiné“. Zde mohou žáci sami rozhodnout, jaké aktivity mají nejméně rádi a scházejí jim v možnosti výběru.

D. Jaký máš názor na povinnosti a harmonogram DM? Napiš, proč.

Tato otázka odpovídá na jeden z hlavních cílů této práce, kterým bylo zjištění, zda žáci souhlasí se svými povinnostmi a harmonogramem. Důležité je také vědět, proč tomu tak je. Co sami žáci považují za špatné a co za dobré. Proto je tato otázka polouzavřená a žáci zde mají prostor pro své vlastní vyjádření. V dotazníku se jedná o poslední otázku. U této otázky mohou dotazovaní vybírat z devíti odpovědí a dále uvést důvody svého rozhodnutí:

a) Souhlasím s povinnostmi a harmonogramem v DM
b) Souhlasím pouze s harmonogramem v DM

c) Souhlasím pouze s povinnostmi v DM
d) Nesouhlasím v některých oblastech s harmonogramem a povinnostmi v DM
e) Nesouhlasím v některých oblastech s harmonogramem v DM
f) Nesouhlasím v některých oblastech s povinnostmi v DM
g) Zcela nesouhlasím s harmonogramem a povinnostmi v DM
h) Zcela nesouhlasím s harmonogramem v DM
i) Zcela nesouhlasím s povinnostmi v DM

8.4. Uzavřené otázky

V dotazníku jsou celkem tři uzavřené otázky. Dvě se týkají pouze identifikačních údajů (viz podkapitola 7.3.1). Třetí otázka se váže k dílčímu cíli diplomové práce, kterým je zjistit, zda žáci preferují individuální, nebo společné trávení volného času v domově mládeže. Tato odpověď je důležitá zejména při plánování zájmových činností a při společných aktivitách. Pokud by u žáků převažovaly preference individuálních aktivit, pak by se mohlo jednat o jeden z motivačních prvků. Vychovatel má možnost tento faktor při plánování zájmových aktivit zohlednit.

A. Dáváš přednost společným aktivitám s ostatními ubytovanými v DM?

U této otázky jsem zvolila tři možné odpovědi. Jedná se o desátou otázku v dotazníku.

a) Ano, raději mám společné aktivity
b) Ne, nerad/nerada se účastním společných aktivit
c) Je mi to jedno, záleží na tom, o jakou aktivitu jde

Tři druhy odpovědí jsou z mého pohledu u této otázky adekvátní. Poslední možností je odpověď „je mi to jedno (záleží na tom, o jakou aktivitu jde)“. Ta zohledňuje možnost, že se žák rád účastní některých volnočasových aktivit spolu s ostatními žáky. Naopak u některých aktivit mohou žáci preferovat individuální činnost.

8.5. Otevřené otázky

Dotazník zahrnuje pouze jednu otevřenou otázku. Ta je cílena na vlastní potřeby žáků. V dotazníku se jedná o devátou otázku. Hlavním důvodem, proč je tato otázka součástí dotazníku, bylo zjistit, jak lze správně žáky motivovat k účasti na zájmových činnostech. Pokud si bude vychovatel vědom toho, jaké aktivity sami chtějí žáci v DM

vykonávat, pak snadno uzpůsobí program podle jejich přání. Což by mohlo být předpokladem k tomu, že se budou žáci těchto aktivit účastnit.

A. Jaké aktivity bys v DM uvítal/uvítala?

Žáci měli dostatek času, aby na tuto otázku odpověděli. Vzhledem k tomu, že byl tento dotazník anonymní, měli možnost napsat svá přání, jež by například z důvodu strachu před svými vrstevníky neprezentovali. Tato otázka současně spolu s otázkou preferencí aktivit v DM odpovídá na hlavní cíl této práce, kterým je zjistit, jaké zájmové činnosti preferují žáci v ubytovacím zařízení.

9. Metoda sběru dat – rozhovor

Rozhovor je metodou kvalitativního sběru dat. Vzhledem k cíli, jež jsem si stanovila, jsem vybrala metodu polostrukturovaného rozhovoru.

„Cílem polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu“ (Švaříček, Šeďová, 2007, s. 13).

Rozhovor proběhl ve skupině, ve školním klubu. Důvodem, proč jsem zvolila jako místo konání školní klub, bylo, aby se žáci cítili v bezpečí prostředí, které znají. Při tvoření otázek rozhovoru, jsem si nejprve stanovila cíl, jímž bylo zejména zjistit, jak vnímají harmonogram a povinnosti v DM. Účast na tomto rozhovoru byla zcela dobrovolná, tohoto rozhovoru jsem se účastnila pouze já a žáci.

9.1. Výzkumný vzorek

Výzkumným vzorkem bylo 10 žáků, z toho 5 dívek a 5 chlapců ve věkové kategorii 15–17 let. Cílem rozhovoru, který jsme si stanovila, bylo dozvědět se, jak vnímají žáci harmonogram a povinnosti v DM. Rozhovor se uskutečnil v květnu roku 2020, tedy poté, co všichni žáci byli alespoň osm měsíců ubytováni v zařízení.

10. Hypotézy

Adolescentní období je obdobím, které je charakterizováno velkými změnami. Adolescent současně touží po uznání skupiny, ale také po samostatnosti. Významnými se také stávají vztahy a role, které adolescenti ve skupině zastávají. Uvažování adolescentů se stává systematičtějším, adolescenti umí porovnávat různé úhly pohledu, ale jejich uvažování je značně radikální (Vágnerová, 2005). Říčan (2014) poukazuje na radikálnost chování zejména v morálním absolutismu. Chování žen a mužů v adolescentním věku je značně rozdílné. Muži se spíše snaží prosadit ve skupině fyzickou silou, z toho důvodu mohou preferovat spíše sportovní zájmy. Zatímco ženy se projevují spíše komunikačními dovednostmi a jsou více kreativní.

Z těchto argumentů, spolu se specifiky dané skupiny respondentů, která byla popsána v teoretické části, jsem vytvořila následující hypotézy pro odpovědi žáků na dotazníkové otázky:

- Číslo 1: Žáci budou preferovat společné trávení času.
- Číslo 2: Ženy budou preferovat spíše vyrábění a malování před ostatními zájmy.
- Číslo 3: Muži budou preferovat spíše sportovní zájmy.
- Číslo 4: Žáci budou souhlasit s harmonogramem a s povinnostmi v DM.

11. Výsledky výzkumu a jejich interpretace – dotazníkové šetření

V této části diplomové práce analyzuji odpovědi na jednotlivé otázky podle toho, jak na ně žáci odpovídali. Současně jsem mezi sebou porovnala i rozdíly mezi dívkami, chlapci a mezi studijními obory.

1. otázka: Pohlaví

U této otázky měli žáci za úkol vybrat ze dvou možností: muž nebo žena. Z výsledků vyplynulo, že se dotazníkového šetření účastnilo 40 mužů a 42 žen. Následující grafické znázornění ukazuje, že počet účastníků žen a mužů byl téměř totožný – 51 % žen a 49 % mužů. Žen bylo pouze o dvě více (viz graf 1).

Graf 1 Pohlaví respondentů

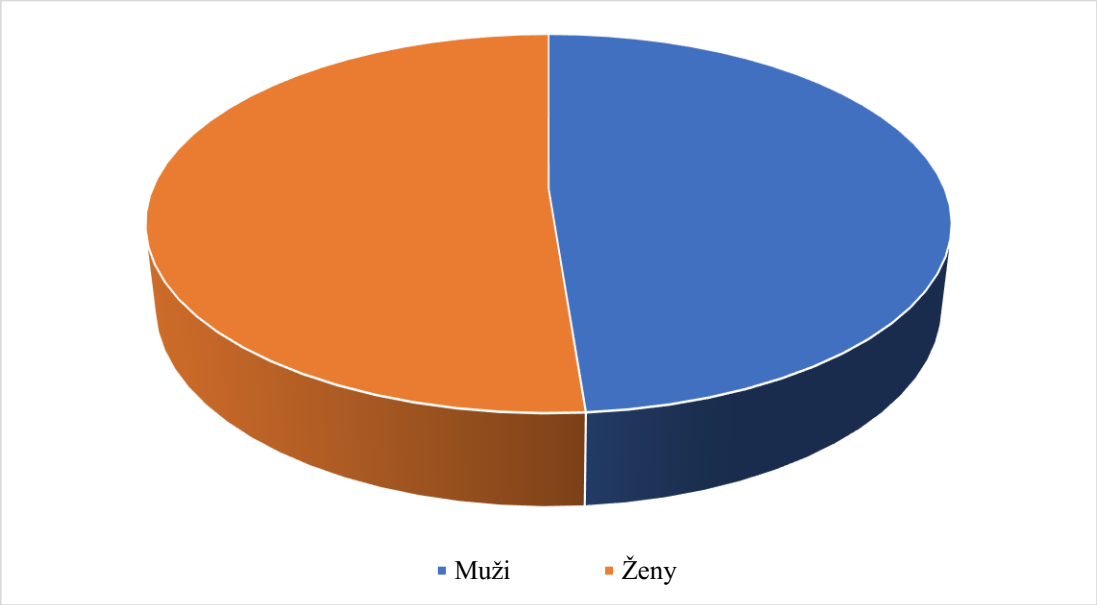

Zdroj: vlastní zpracování

2. otázka: Do jaké věkové kategorie patříš?

Možnosti u této otázky byly celkem čtyři. Žáci byli rozděleni vždy po dvou letech.

Graf 2 Věková kategorie respondentů

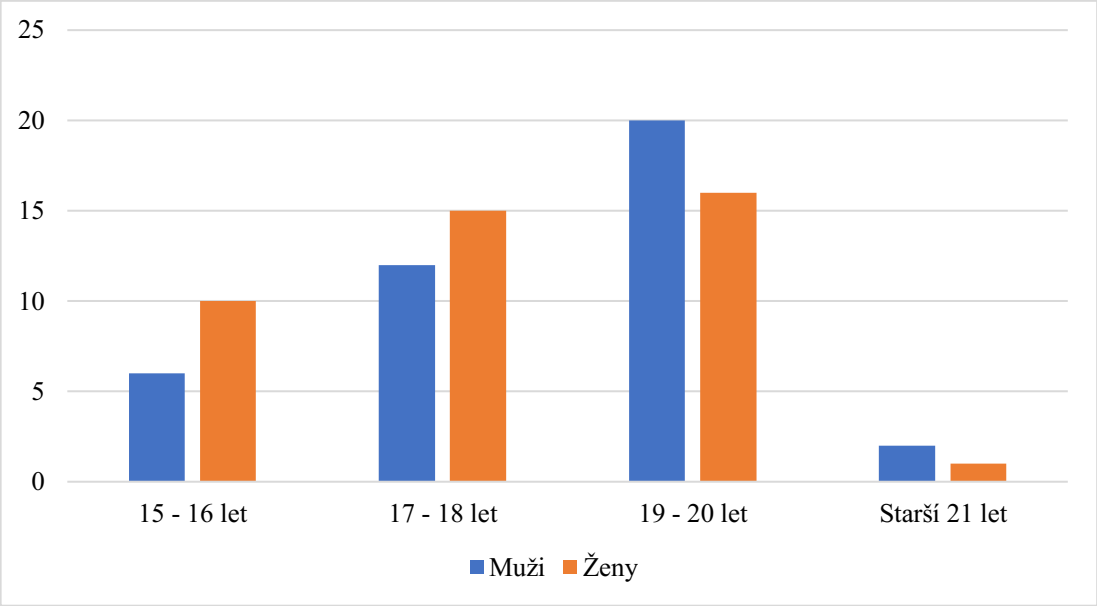

Zdroj: vlastní zpracování

Z grafu vyplývá, že nejvíce zastoupenou věkovou kategorií, která v dotazníku odpovídala, byla kategorie 19–20 let. Z této kategorie odpovídalo celkem 36 žáků, tedy 44 % všech respondentů (z toho 20 mužů a 16 žen). Oproti tomu nejméně zastoupenou věkovou kategorií byli žáci starší 21 let (pouze 4 % všech respondentů). Z této věkové kategorie se účastnili pouze tři žáci (z toho 2 muži a 1 žena).

V kategorii žáků od 17 do 18 let se účastnilo 27 žáků, tedy 33 % všech respondentů (z toho 12 mužů a 15 žen). U kategorie 15–16 let to bylo celkem 16 žáků (6 mužů a 10 žen). Zastoupení této kategorie činí 19 %.

3. otázka: Co rád/ráda děláš ve volném čase?

U této otázky žáci měli žáci za úkol seřadit jednotlivé aktivity a zájmy podle svých vlastních preferencí. Na výběr měli ze šesti možností. Jednou z nich byla i jiná aktivita, u této mohli žáci zapsat svou vlastní odpověď.

Graf 3 Volný čas mimo DM – nejoblíbenější činnost

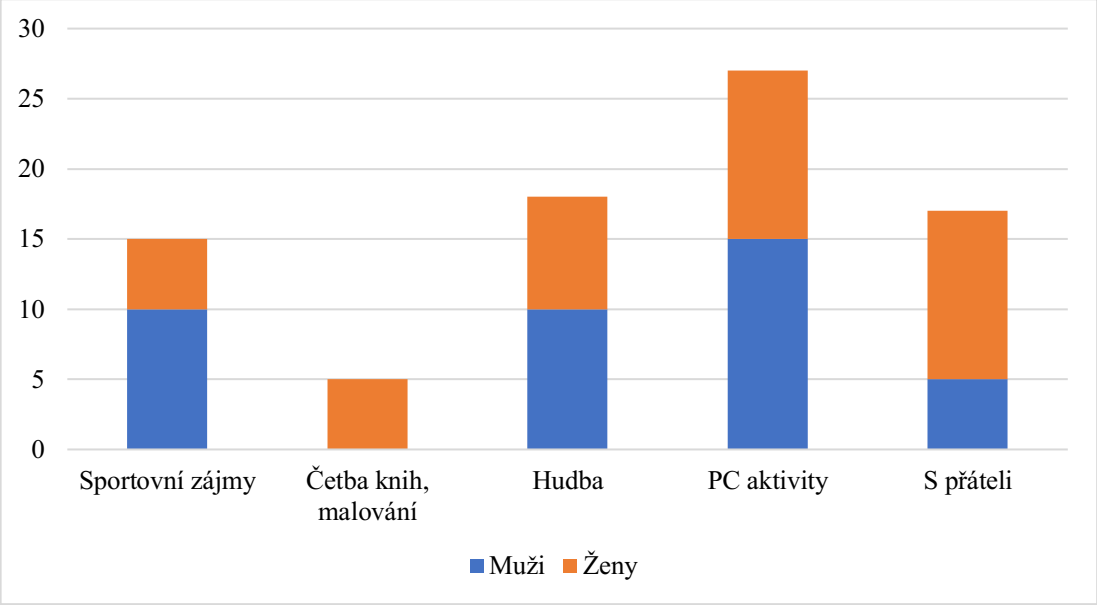

Zdroj: vlastní zpracování

Z výsledků dotazníkového šetření (viz graf 3) vyplynulo, že na první příčku nejvíce oblíbené činnosti zvolilo nejvíce mužů počítačové aktivity (15 mužů zařadilo tuto odpověď na první příčku). Možnost zvolilo 38 % z mužských respondentů. Naopak u mužů nejméně preferovanou aktivitou je četba knih a malování (tuto možnost nezvolil na první příčku ani jeden z nich).

U žen se na prvních příčkách umístily počítačové aktivity a aktivity s přáteli (obě tyto varianty shodně umístilo na první příčku 12 dotazovaných – necelých 29 % všech respondentek). Naopak nejméně zvolenou činností byly sportovní zájmy a četba knih a malování (shodně tak odpovědělo 5 dotazovaných).

U obou pohlaví se objevila na první příčce nejčastěji odpověď: „PC aktivity“, což je vidět i z grafického znázornění. Celkem ji zvolilo 27 žáků. Dohromady tedy 33 % ze všech dotazovaných. Naopak nejméně žáků dalo na první příčku odpověď: „četba knih, malování“. Poslední možnost, kterou byla vlastní volba, nezvolil žádný z žáků.

4. otázka: Jak nejčastěji trávíš svůj volný čas mimo DM?

Žáci volili z pěti odpovědí. Čtyři byly předem dané a u poslední mohli sami zvolit, jakým jiným způsobem. U odpovědi „v zájmovém kroužku“ jsem také žáky požádala o určení, v jakém konkrétním kroužku.

Graf 4 Jak nejčastěji trávíš volný čas mimo DM?

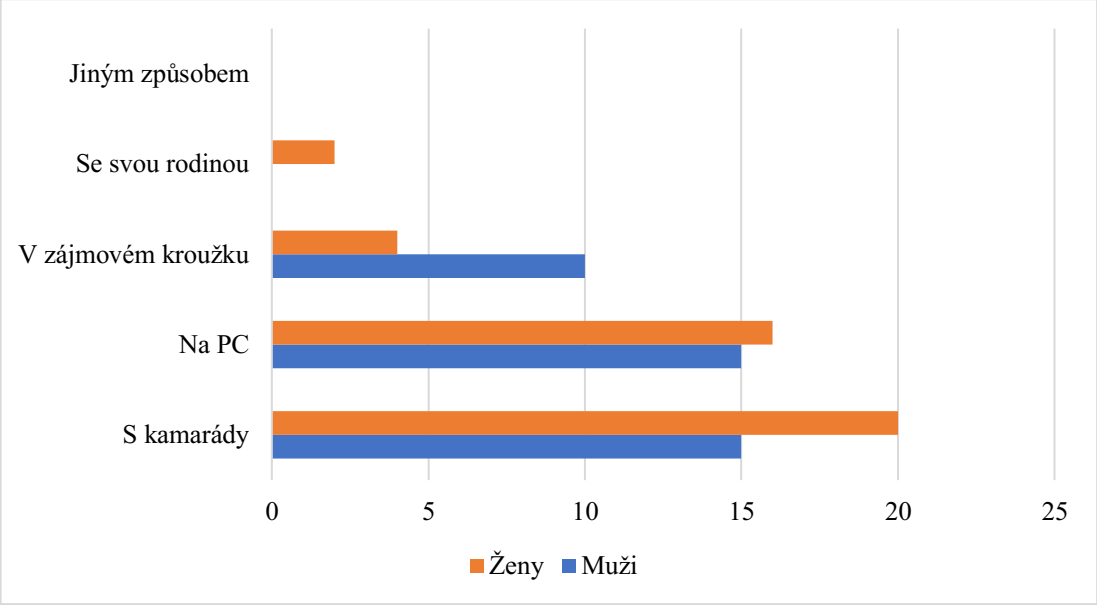

Zdroj: vlastní zpracování

U této otázky shodně muži uvedli, že čas mimo DM nejčastěji tráví s kamarády nebo na PC (15 dotazovaných – celkem 38 %). Vzhledem k předchozí otázce, kdy zvolilo pouze 6 dotazovaných na první příčku (viz graf 4), že rád tráví čas s přáteli, byla odpověď, že nejraději tráví čas právě s kamarády, překvapující. Počítačové aktivity se shodují ve 4. i v 5. otázce, kdy tuto možnost shodně zvolilo 15 respondentů (viz graf 4). Zájmové kroužky u respondentů byly zvoleny celkem desetkrát. Většina mužů uvedla u zájmového kroužku odpověď, která se týká sportu (pětkrát fotbal, třikrát hokej, jednou florbal a jednou skaut). To tedy odpovídá i odpovědím zaznamenaným u 4. otázky.

U žen se potvrdily výsledky ze 4. otázky, nejvíce zvolenou odpovědí bylo, že nejčastěji tráví volný čas se svými kamarády. Celkem tak odpovědělo 20 žen, tedy 48 % ze všech respondentek. Na druhé pozici se umístila odpověď „na PC“. Odpověď „v zájmovém kroužku“ si vybraly pouze 4 ženy (třikrát se zde objevila odpověď jezdecký kroužek a jednou volejbal). Oproti mužům si tuto odpověď zvolilo o šest respondentů méně. Na rozdíl od žáků se u žákyň objevila odpověď „se svou rodinou“, kterou vybraly dvě žákyně.

Nejčastěji zvolenou u obou pohlaví byla odpověď „s kamarády“. Tu vybralo celkem 35 žáků – 43 %. Na druhé pozici se umístila odpověď „hudba“ (celkem 18 žáků – 22 %). Naopak žádný žák ani žákyně nezvolili odpověď „jiným způsobem“. A také odpověď „se svou rodinou“ uvedly pouze dvě žákyně a žádný z dotazovaných žáků. Důvodem může být, jak již bylo zmíněno v teoretické části, období adolescence. Toto období je hledáním vlastní identity a snahou o samostatnost, proto je rodina často upozaďována.

5. otázka: Které aktivity v DM tě baví?

Možností u této otázky bylo obdobné množství jako u předcházejících otázek. Žáci vybírali z pěti odpovědí. Poslední byla opět odpověď, kde žáci mohli napsat svou vlastní aktivitu, jež je baví v DM. Žáci také měli možnost zaškrtnout více odpovědí, protože se nejednalo o výběr aktivit, které jsou pro žáky nejoblíbenější.

Tabulka 2 Porovnání aktivit, které žáky baví – muži a ženy

Aktivity	Muži	Ženy
Sportovní aktivity	25	10
Vycházky, výlety	2	3
Vyrábění, malování, tvoření	5	20
Sledování filmů	15	10
Jiné	7	4

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky 2 lze vyčíst, že mezi aktivity, které žáky baví, patří sportovní aktivity a dále sledování filmů. U sportovních aktivit zaškrtlo tuto možnost 25 mužů (63 %) a sledování filmů 15 mužů (37 %) z celkového počtu 40 respondentů. Naopak nejméně se objevila možnost: „vycházky a výlety“. Překvapující bylo, že 5 žáků zvolilo i odpověď „vyrábění, malování a tvoření“. Vzhledem k tomu, že u aktivit mimo DM tuto odpověď nezvolil žádný z dotazovaných, se jedná o aktivitu, kterou preferují pouze na DM. U odpovědi „jiné“ se nejčastěji objevily procházky pouze se spolužáky (celkem pětkrát).

U žen nejvíce převládla odpověď „vyrábění, malování a tvoření“, kterou zvolilo 20 žákyň (48 %) z celkového počtu 42 respondentek. To také odpovídá trendu DM, kdy se nejvíce žáků účastní právě těchto aktivit. Shodně také dopadlo sledování filmů a sportovní aktivity, ty vybralo 10 žákyň (24 %). Nejméně oblíbenými jsou vycházky

a výlety (baví pouze 3 žákyně – 7 %). Odpověď „sportovní aktivity“ zvolilo o 38,5 % více mužů než žen. Naopak odpověď vyrábění, malování zvolilo o 34,5 % více žen než mužů.

Z tabulky vyplynulo, že nejméně oblíbenou aktivitou u obou pohlaví jsou vycházky a výlety. Pouze 5 žáků celkem je uvedlo jako aktivitu, která je baví. Důvodů k neoblíbenosti výletů a vycházek může být několik. Jedním z nich může být například neatraktivnost navštěvovaných míst. Dalším důvodem může být doprovod žáků, jímž je vychovatel. Obě příčiny se mi zdají nejvíce pravděpodobné. To potvrzuje i odpověď u žáků, kteří pětkrát zvolili vlastní odpověď: „procházky se spolužáky“.

U této kategorie jsem také zvolila rozlišení podle věkových kategorií, abych odpověděla na jednu z dílčích otázek v této diplomové práci. Následující tabulka popisuje nejvíce oblíbené aktivity u jednotlivých věkových skupin a dále je rozděluje na muže a ženy.

Tabulka 3 Oblíbené aktivity podle věkových kategorií

Věková kategorie	Muži (nejvíce baví)	Ženy (nejvíce baví)
15–16 let	Sportovní zájmy (6)	Vyrábění, malování, tvoření (8)
17–18 let	Sportovní zájmy (10)	Sportovní zájmy (10)
19–20 let	Sportovní zájmy (9)	Sledování filmů (8)
21 let a více	Sledování filmů (2)	Sledování filmů (1)

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky 3 vyplývá, že nejvíce oblíbenou aktivitou u mužů jsou ve všech věkových kategoriích sportovní zájmy. Pouze u kategorie 21 let a více žáci nezaškrtli odpověď „sportovní zájmy“, nýbrž „sledování filmů“. Vzhledem k tomu, že se jednalo pouze o 2 žáky, nelze z tohoto vyvozovat žádné relevantní závěry. Naopak u žákyň jsou rozdíly v jednotlivých kategoriích. Nejmladší žákyně ubytované na DM zvolily nejvíce odpověď „vyrábění, malování a tvoření“. Z 10 ubytovaných žákyň šlo o 8 osob (80 %). Sportovní zájmy převládaly u kategorie 17–18 let. A sledování filmů u zbylých žákyň, které jsou starší 19 let. Oblíbenost vyrábění, malování a tvoření u kategorie žákyň od 15 do 16 let může mít důvod v tom, že se nacházejí v DM teprve krátkou dobu, proto vyhledávají společné aktivity a chtějí navázat kontakt s vychovatelem. Zejména při těchto aktivitách mají dostatek času i na vzájemnou komunikaci.

6. otázka: Seřaď aktivity v DM podle oblíbenosti.

Tato otázka navázala na předchozí, která se zajímala o to, co žáky v DM baví. Tentokrát měli žáci za úkol seřadit aktivity podle oblíbenosti. Od nejoblíbenějších až po ty nejméně oblíbené.

Graf 5 Nejoblíbenější aktivity – muži

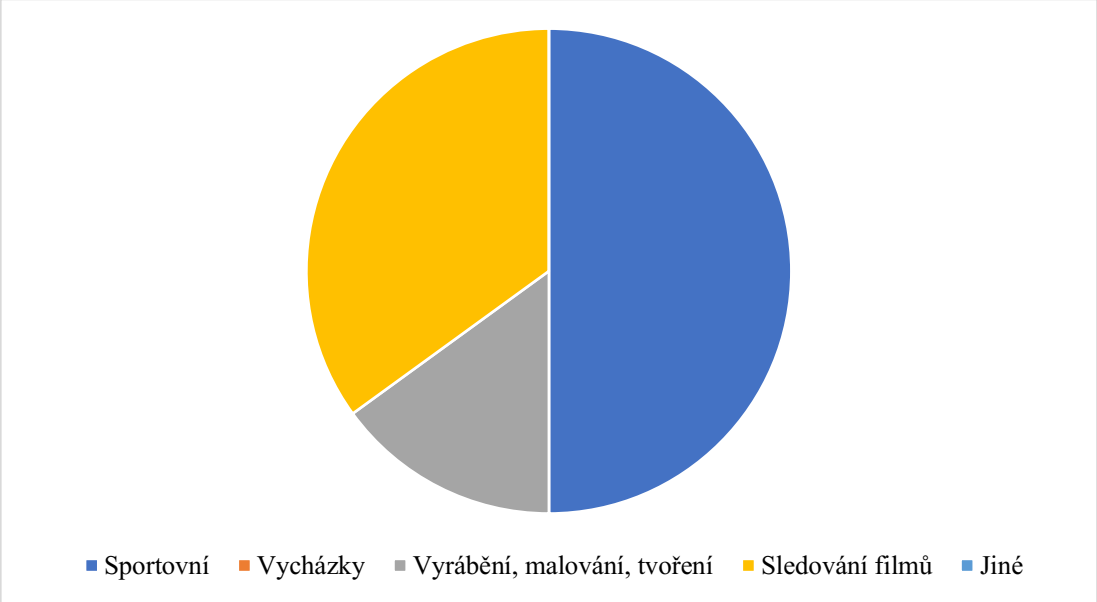

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 5 znázorňuje nejoblíbenější aktivity u mužů. Nejvíce se na první příčce (tedy nejoblíbenější aktivita) objevila odpověď „sportovní aktivity“. Tuto preferovalo 20 žáků (tedy 50 %). Tento výsledek nebyl nijak vzhledem k předchozím výsledkům dotazníku překvapivý. Za druhou nejoblíbenější činnost zvolili žáci „sledování filmů“. Stejně jako u aktivit, které žáky baví (tedy v předchozí otázce), tuto možnost vybralo 10 žáků (35 %). Naopak překvapivé bylo třetí místo, na kterém se ocitlo „vyrábění, malování a tvoření“. Tuto možnost zařadilo na první příčku 6 žáků (15 %).

Graf 6 Nejméně oblíbené aktivity – muži

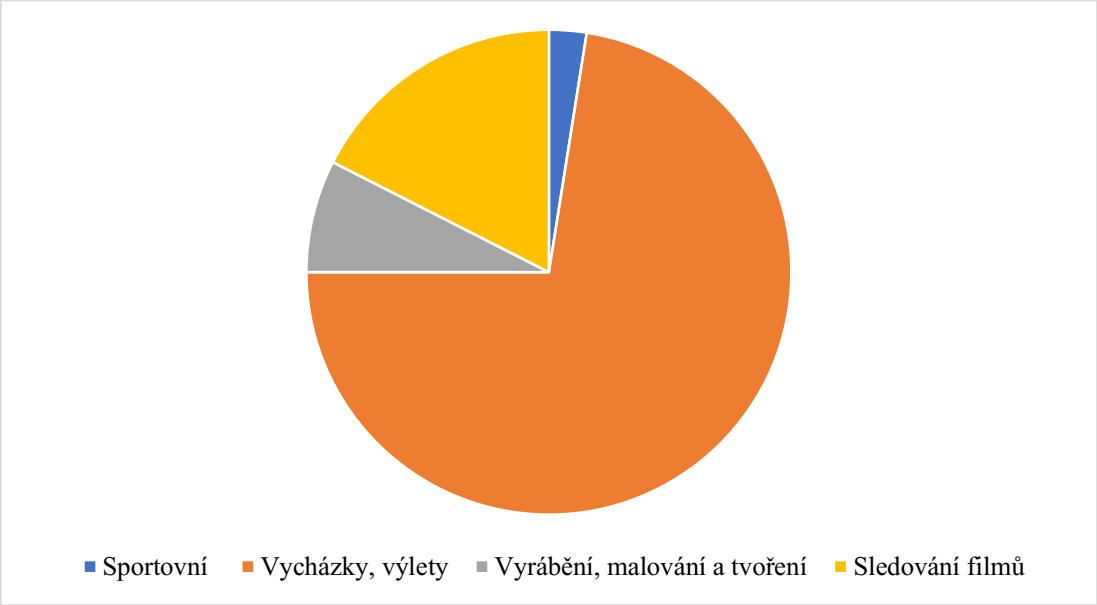

Zdroj: vlastní zpracování

V grafu 6 jsou znázorněny aktivity, jež muži zařadili jako nejméně oblíbené. Nejméně oblíbenou aktivitou, tedy aktivitou umístěnou na poslední příčce, se staly výlety a vycházky. Celkem je na poslední příčku zařadilo 20 žáků (tedy 73 %). Nejméně se na poslední příčce umístily sportovní zájmy (pouze 3 %).

Výsledky u žen přibližuje graf 8, znázorňující nejméně oblíbené aktivity u žen.

Graf 7 Nejoblíbenější aktivity – ženy

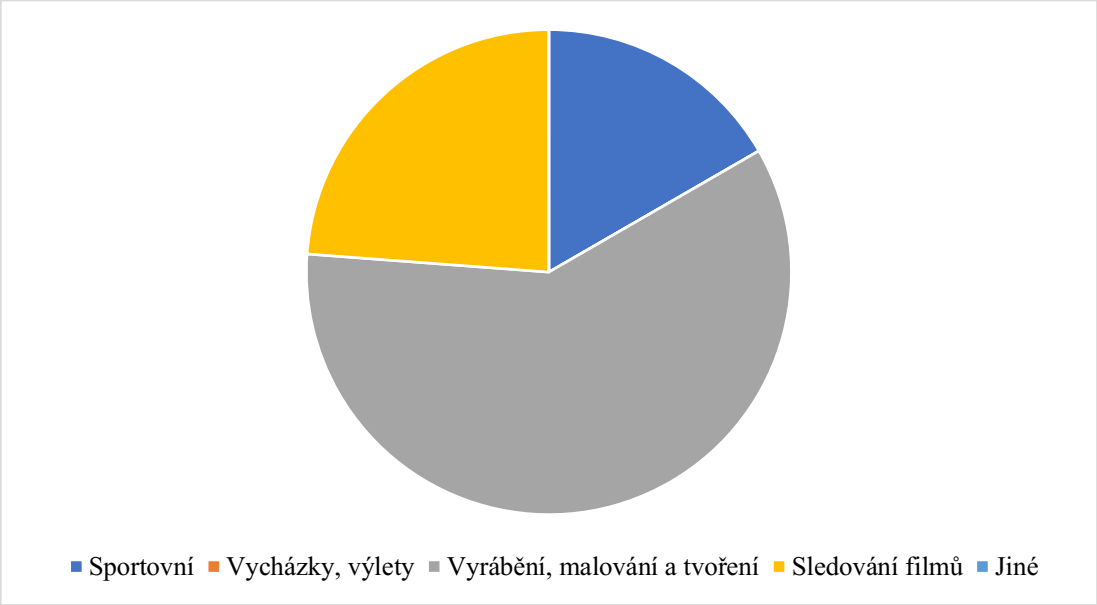

Zdroj: vlastní zpracování

Z grafu 7 je zřejmé, že nejvíce oblíbenou a na první místo řazenou aktivitou se stalo vyrábění, malování a tvoření. Tuto možnost zvolilo 25 dívek (tedy 60 %). Na druhé příčce se umístilo sledování filmů, které vybralo 10 žákyň (24 %). Poslední aktivitou, která se objevila na první příčce, byly sportovní aktivity, které zvolilo 7 žákyň (17 %). V porovnání s muži se žákyně shodly ve sledování filmů, které zvolilo totožně 10 žákyň a 10 žáků.

Nejméně oblíbenou aktivitou se stejně jako u žáků i u žákyň staly vycházky, což je patrné z grafu 8.

Graf 8 Nejméně oblíbené aktivity – ženy

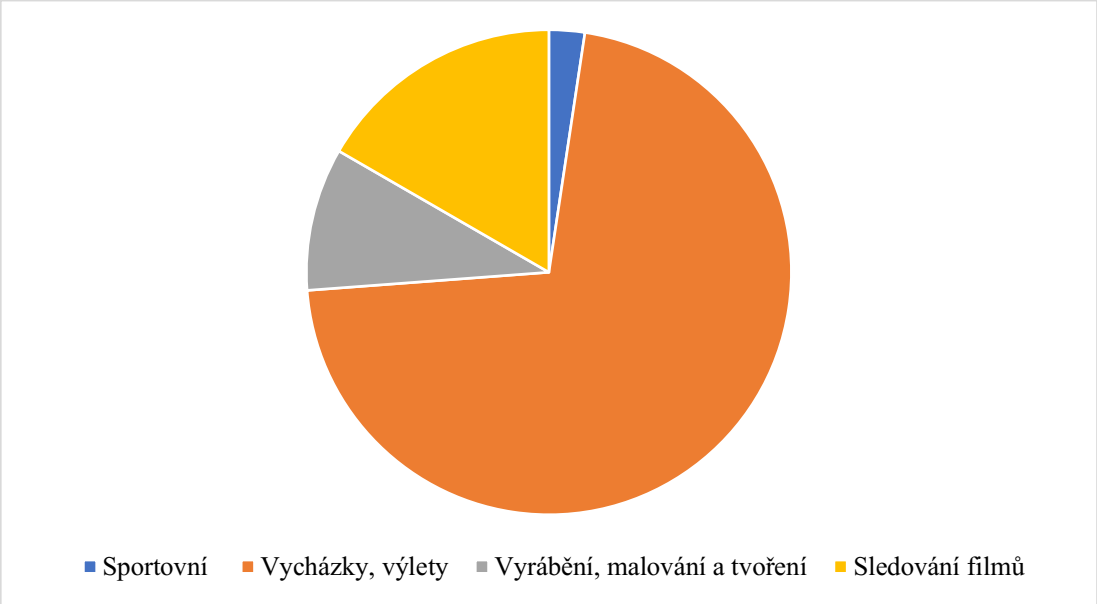

Zdroj: vlastní zpracování

Stejně jako u mužů se u žen na poslední příčce oblíbenosti objevila aktivita „vycházky, výlety“ (viz graf 8). Na poslední místo ji umístilo celkem 20 žen (tedy 71 %), což představuje podobný výsledek jako u mužů (tuto odpověď zvolilo 73 % ze všech dotazovaných mužů).

7. otázka: Které aktivity máš v DM nejméně rád/ráda?

U této otázky měli žáci možnost výběru z pěti odpovědí. Čtyři byly předem dané a pátou odpověď mohli přidat podle svého uvážení. Výsledky znázorňuje graf 9.

Graf 9 Které aktivity máš v DM nejméně rád/ráda?

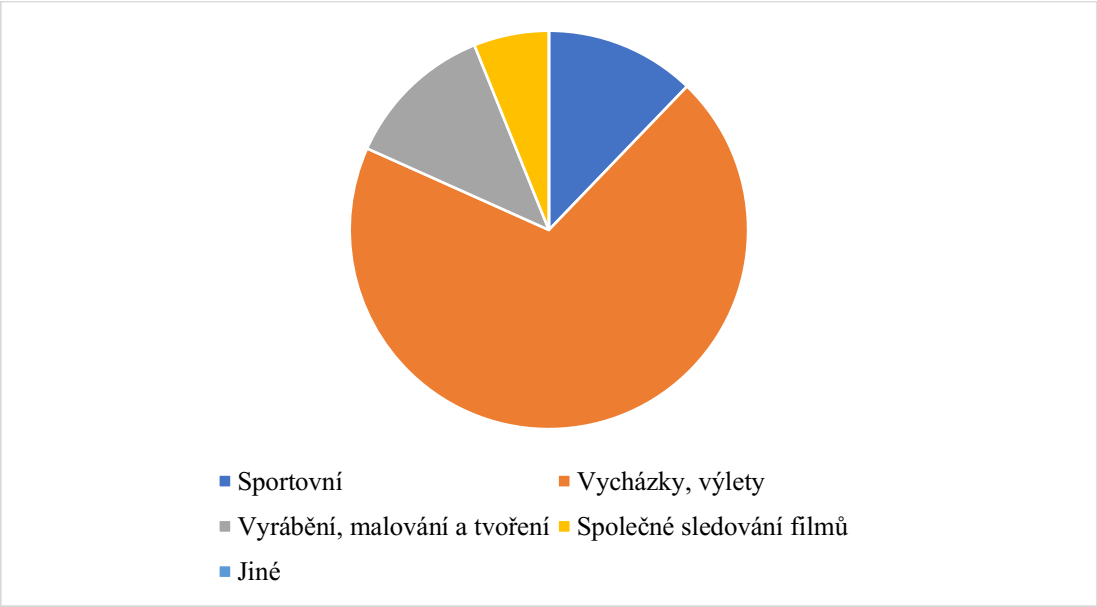

Zdroj: vlastní zpracování

V grafu jsou znázorněny celkové výsledky (tedy muži a ženy dohromady). Cílem této otázky bylo ověření výsledků předchozí otázky, kdy měli žáci za úkol seřadit aktivity podle své oblíbenosti. Výsledky jsou téměř totožné. U seřazení aktivit dalo na poslední příčku možnost „vycházky a výlety“ celkem 59 žáků. V odpovědi na otázku, jaké aktivity mají v DM nejméně rádi, zvolilo tuto možnost 57 žáků.

Celkově tedy 70 % všech respondentů. Potvrdilo se tedy, že vycházky a výlety jsou nejméně oblíbenou aktivitou pořádanou v DM. Na druhém místě se objevily shodně „sportovní aktivity“ a „vyrábění, malování a tvoření“. Tyto odpovědi vybralo dohromady 20 žáků (24 % všech dotazovaných).

8. otázka: Jaké aktivity bys v DM uvítal/uvítala?

Osmá otázka v dotazníku byla otevřenou otázkou. Respondenti tedy mohli sami zvolit odpověď na základě svého vlastního uvážení.

Graf 10 Jaké aktivity bys v DM uvítal/uvítala?

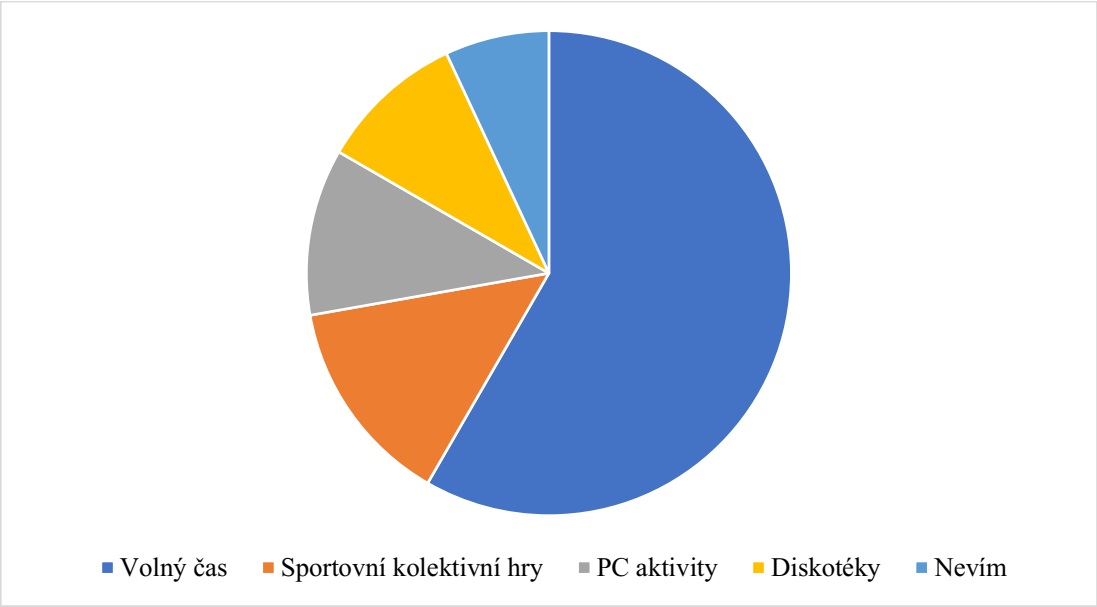

Zdroj: vlastní zpracování

Nejčastěji se objevovala odpověď, že by žáci uvítali více volného času (viz graf 10). Tuto odpověď napsalo 42 žáků z 82 respondentů. Tedy více než polovina dotazovaných – 58 % všech respondentů. Na druhé pozici se umístilo více sportovních kolektivních aktivit, tuto možnost napsalo 10 žáků (14 % dotazovaných). Na třetím místě žáci napsali jako odpověď více počítačových aktivit (celkem 8 žáků – 11 %). Následovala odpověď diskotéky (7 respondentů – 10 %). Zbylé odpovědi již nebyly shodné. Objevila se zde například odpověď „nevím“ (tu využilo 5 žáků – zbylých 7 % respondentů).

9. otázka: Dáváš přednost společným aktivitám s ostatními ubytovanými v DM?

Uzavřená otázka, u níž mají respondenti možnost volby ze tří odpovědí.

Graf 11 Dáváš přednost společným aktivitám s ostatními ubytovanými v DM

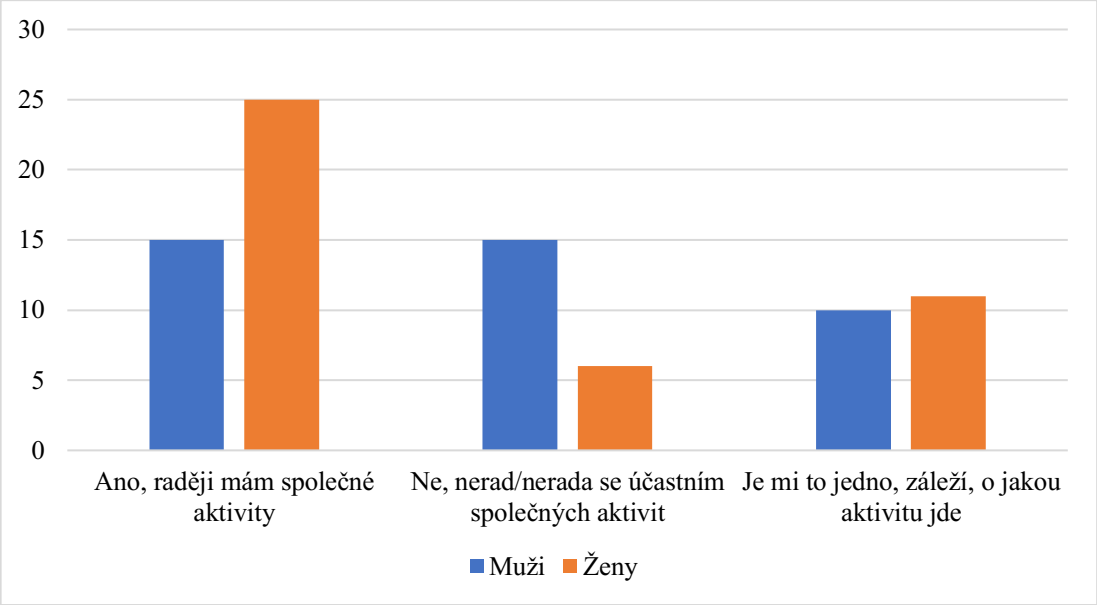

Zdroj: vlastní zpracování

Z grafu 11 lze vyčíst, že se liší obliba společných aktivit u mužů a žen. Zatímco u mužů vybralo odpověď „ano“ pouze 15 respondentů (38 %), u žen to bylo o 10 více, celkem 25 žen (60 %). Naopak odpověď „ne“ zvolilo více mužů – celkem 15 (38 %), žen pouze 6 (14 %). U varianty „je mi to jedno“ byly odpovědi žen a mužů podobné – 10 mužů a 11 žen zvolilo tuto možnost.

Celkem společné aktivity preferuje 48 % všech ubytovaných žáků. Naopak 26 % žáků se nerado účastní společných aktivit. Zbytek žáků, tedy 26 % všech respondentů, vybral odpověď: „je mi to jedno, záleží na druhu aktivity“.

10. otázka: Jaký máš názor na povinnosti a harmonogram, který platí v DM? Napiš, proč.

Závěrečná otázka tohoto dotazníku měla za cíl zjistit, jaký je názor ubytovaných na harmonogram a povinnosti, které v DM mají. Žáci nejprve měli za úkol vybrat z devíti odpovědí a následně svoji odpověď zdůvodnit (viz graf 12).

Graf 12 Jaký máš názor na povinnosti a harmonogram, který platí v DM?

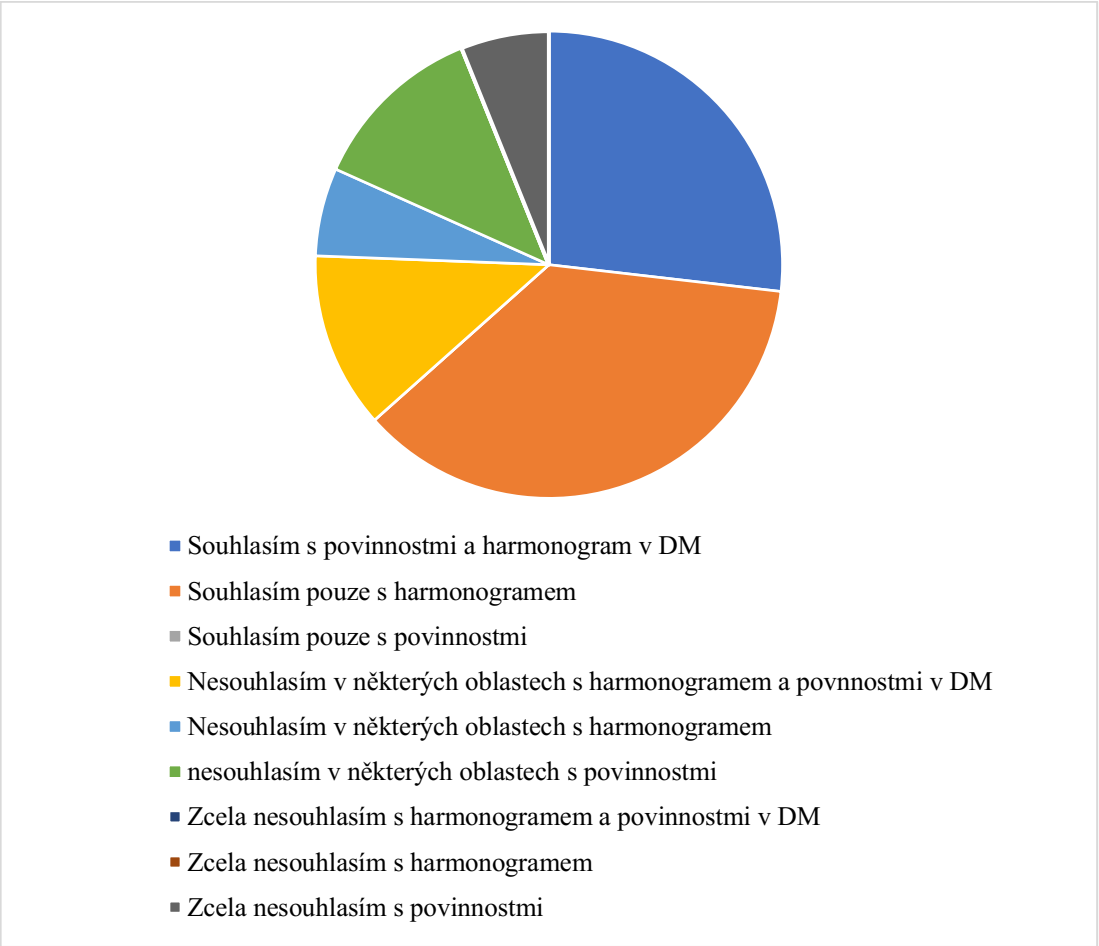

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 12 znázorňuje odpovědi na poslední otázku v dotazníkovém šetření. Nejčastěji se u žáků objevila odpověď „souhlasím pouze s harmonogramem“ (37 % respondentů). 27 % všech respondentů (22 osob) vybralo odpověď, že souhlasí s povinnostmi a harmonogramem v DM. Shodně vybralo 12 % respondentů odpověď „nesouhlasím v některých oblastech s povinnostmi“ a odpověď „nesouhlasím v některých oblastech s harmonogramem a s povinnostmi“. Poslední se umístily dvě odpovědi: „zcela nesouhlasím s povinnostmi“ a „nesouhlasím v některých oblastech s harmonogramem a povinnostmi“ (12 % dotazovaných).

Nejčastější zdůvodnění výběru u jednotlivých otázek ukazuje tabulka 4.

Tabulka 4 Jaký názor máš na povinnosti a harmonogram, který platí v DM

Odpověď	Nejčastější zdůvodnění
Souhlasím pouze s harmonogramem (30 respondentů – 37 %)	- Vyhovuje mi harmonogram, hraní her a společné aktivity, ale povinnosti mě omezují ve volném čase (18 respondentů) - Nesouhlasím s úklidem pokojů (5 respondentů)
Souhlasím s povinnostmi a harmonogramem (22 respondentů – 27 %)	- Vyhovují mi povinnosti i harmonogram (15 respondentů) - Nemám problém s povinnostmi a s harmonogramem, s vychovateli se dá domluvit (5 respondentů)
Nesouhlasím v některých oblastech s povinnostmi a harmonogramem (10 respondentů – 12 %)	- Nesouhlasím s večerkou (8 respondentů) - Nesouhlasím s odpoledním programem, raději bych měl/měla svůj program (2 respondenti)
Nesouhlasím v některých oblastech s povinnostmi (10 respondentů – 12 %)	- Nesouhlasím s hlášením odchodů a příchodů (9 respondentů)
Nesouhlasím v některých oblastech s harmonogramem (5 respondentů – 6 %)	- Vadí mi některé aktivity – večerka (3 respondenti) - Vadí mi studijní volno (2 respondenti)
Zcela nesouhlasím s povinnostmi (5 respondentů – 19 let a více, 6 %)	- Nesouhlasím s hlášením odchodů a příchodů (3 respondenti)

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky 4 lze vyvodit, že nejvíce žákům vadí omezování jejich času (večerka, hlášení odchodů a příchodů).

11.1.Shrnutí výsledků dotazníkového šetření

Dotazníkového šetření se účastnilo 82 žáků (z toho 40 mužů a 42 žen). Ve volném čase mimo DM nejvíce žáků preferuje PC aktivity – celkem 33 % všech respondentů. U mužů byly tyto aktivity na prvním místě, u žen se na prvním místě shodně umístily

aktivity s přáteli a PC aktivity. Nejčastěji svůj volný čas mimo zařízení tráví žáci se svými kamarády – 43 % zvolilo tuto možnost.

V DM preferuje 63 % mužů sportovní aktivity, které byly shodně označeny ve všech věkových kategoriích jako nejoblíbenější. 48 % žen zvolilo jako nejčastější odpověď vyrábění a malování, tyto aktivity preferují zejména ženy ve věku 15–16 let. Nejméně oblíbenými mezi ženami i muži byly vycházky a výlety. Z celkového počtu respondentů i respondentek by uvítalo více volného času 58 %. Z výsledků dále vyplývá, že většina žáků preferuje společné aktivity nad individuálními (48 % všech dotazovaných). Individuální aktivity vybralo pouze 26 % respondentů. Poslední otázka v dotazníku byla zaměřena na harmonogram a povinnosti. S harmonogramem a s povinnostmi v DM souhlasí 27 % všech dotazovaných, 37 % dotazovaných souhlasí pouze s harmonogramem. S povinnostmi zcela nesouhlasí 6 % dotazovaných.

Z výsledků vyplývá, že žáci mají jiné preference trávení volného času v DM i mimo něj. Důvodem může být snadnější dostupnost například sportovních aktivit v DM, kde mají žáci sportovní hřiště, tělocvičnu i posilovnu. Stejně tak u vyrábění a malování zajišťují materiál a přípravu vychovatelé DM. Překvapivým výsledkem byla neoblíbenost vycházek a výletů. Myslím si, že důvodem může být nemožnost žáků podílet se na výběru výletů a vycházek. Výběr vychovatelé přizpůsobují aktuálním tématům ve škole, což nemusí být pro žáky atraktivní. Současně jsou během výletu a vycházky pod dohledem vychovatele, který za ně má zodpovědnost, což nemusí žákům v adolescentním období vyhovovat. Vhodné by jistě bylo více žáky zapojit do výběru místa. Preferenci společného trávení volného času přikládám adolescentnímu období. Adolescent touží být součástí skupiny a být uznávám. Současně také touží i po svobodě, vlastním projevu a sebeprosazení. S tím mohou také souviset důvody, proč většina žáků nesouhlasí s povinnostmi v DM. Tomuto jevu se dále věnuji v kapitole 13, v diskusi.

12. Výsledky výzkumu a jejich interpretace – polostrukturovaný rozhovor

Rozhovor probíhal v květnu 2020, účastníky byli ubytovaní žáci DM. Celkem se rozhovoru zúčastnilo 10 žáků, z toho 5 dívek a 5 chlapců. Účast na rozhovoru byla dobrovolná.

Předem jsem si připravila tři základní otázky, jež měly zodpovědět hlavní cíl této výzkumné metody, kterým byl souhlas či nesouhlas s harmonogramem a povinnostmi v DM. Tyto otázky byly dále doplněny dílčími otázkami, v závislosti na vývoji rozhovoru.

1. **Jak jsi spokojený/spokojená v DM?**

U první otázky většina žáků potvrdila, že jsou v DM spokojení (celkem 6 žáků – 60 %). Jeden ze žáků například řekl: *„Jsem spokojený s vychovateli, vyjdou nám vstříc, když to potřebujeme. Někdy mi nevyhovují povinnosti, které máme. Nelíbí se mi večerka, protože je příliš brzy.“* Ostatní žáci byli zdrženlivější a uvedli, že jsou docela spokojení (4 žáci, tedy 40 %). Pro příklad uvádím tvrzení jedné ze žákyň: *„Jsem spokojená i nespokojená. Něco mi vyhovuje a něco ne. Ráda bych upravila povinnosti a harmonogram. Někdy bych si chtěla dělat celý den jen to, co chci já, a nemuset dodržovat hodiny, kdy je třeba studijní volno.“* Žádný ze žáků neuvedl, že by byl zcela nespokojen.

2. **Souhlasíš s harmonogramem v DM?**

Souhlas s harmonogramem potvrdilo 6 žáků (4 žákyně a 2 žáci, celkem 60 % všech dotazovaných). Polovina žáků zmínila, že je nejvíce baví společné aktivity. Mezi nejoblíbenějšími zmínili sportovní aktivity, vyrábění a tvoření. Zcela s tímto harmonogramem nesouhlasil pouze jeden žák, který argumentoval tím, že ho harmonogram omezuje: *„Zrušil bych celkově harmonogram, ať si každý dělá, co chce. Budeme pak spokojenější. Já si někdy chci jít už večer lehnout nebo se zrovna nechci učit, ale podle harmonogramu bych měl. Nevyhovuje mi ani to, že musím v deset hodin už být na svém pokoji. Rád bych ještě byl s kamarády. Pak se akorát nudím v posteli, stejně neusnu a hraji si hry na mobilu.“* Zbytek žáků uvedl, že jsou celkem spokojení s harmonogramem v DM (3 žáci – 30 % dotazovaných celkem). Nejčastěji zmiňovali, že by někdy uvítali pozdější večerku, ale harmonogram respektují a chápou, proč je večerka stanovená.

3. Souhlasíš s povinnostmi, které v DM máš?

Třetí otázka byla nejvíce diskutována. Mezi žáky panovaly značné rozdíly. Tři z žáků (30 % účastníků rozhovoru) se shodlo, že s povinnostmi souhlasí a myslí si, že by měly i nadále v DM být: *„Kdyby tady nebyla pravidla, tak by si každý dělal, co by chtěl, a byl by tu akorát bordel.“* Ostatní žáci (7 žáků, tedy 70 % všech účastníků) naopak oponovali tím, že by se všichni domluvili na tom, jak to má fungovat, a nebyla by tedy zapotřebí kontrola ze strany vychovatele: *„Určitě bychom se nějak domluvili. Je to každého věc, v kolik chce jít spát. Každý chodí v jinou dobu. Kdybychom měli možnost chodit po desáté do pokojů i kamarádů, tak by se nám snadněji usínalo, protože bychom měli všechno vyřízené. Takhle akorát ležíme v posteli a koukáme do stropu nebo hrajeme hry na mobilu.“* Další z žáků zmínil nesouhlas se studijním volnem: *„Neumím se učit na čas, prostě když potřebuji, tak se učím – když to nepotřebuji, tak se nebudu zbytečně učit a koukat do sešitu.“* S tímto tvrzením souhlasilo 7 žáků (70 % všech dotazovaných). Jeden ze žáků ještě k tomuto tvrzení doplnil: *„Naprosto souhlasím. Taky se neumím učit, když mi to někdo nakáže. Stejně se neučím, jenom jsem na mobilu, aby mi ta doba nějak utekla.“* Jedna ze žákyň také argumentovala tím, že raději se učí v pozdějších hodinách: *„Radši si vlezu se sešitem do postele a pročítám si učení před spaním. Lépe mi to pak leze do hlavy a nezabere mi to čas, který bych mohla trávit s kamarády.“*

13. Diskuse

Tato část diplomové práce je zaměřena na zhodnocení výsledků z dotazníkové části a také z rozhovoru s ubytovanými žáky. Hodnotí, zda se potvrdily stanovené hypotézy, a také, zda se naplnily či nenaplnily hlavní a dílčí cíle této práce.

Hlavní cíle této práce byly dva. Prvním hlavním cílem bylo zjistit, jaké zájmové činnosti preferují žáci v DM. Druhým pak bylo zjištění, zda souhlasí s harmonogramem a s povinnostmi v DM a důvodu tohoto souhlasu či nesouhlasu. Dílčí cíle byly celkem čtyři. Dílčími cíli bylo zjistit, jak studenti tráví volný čas mimo DM, zda preferují společné, nebo individuální aktivity, jak se liší zájmy podle věku ubytovaných a jaké aktivity preferují žáci a jaké žákyně mimo DM. Díky těmto cílům bylo možné porovnat, jaké preferují žáci v DM a mimo DM. Dále bylo možné zjistit, zda preferují společné či individuální aktivity. Tyto výsledky mohou zejména sloužit při vytváření měsíčního harmonogramu, ale také při tvorbě ročních činností. Využití najdou zejména u vychovatelů v DM.

K výzkumu jsem použila dotazník, v kterém byly uvedeny otevřené i uzavřené otázky, a také polostrukturovaný rozhovor.

První výzkumnou otázkou, jež byla současně i hlavním výzkumným cílem, byla otázka: **„Jaké zájmové činnosti preferují žáci v ubytovacím zařízení?“** Na základě dotazníkového šetření bylo zjištěno, že žáci preferují nejvíce sportovní aktivity. Tuto možnost zvolilo 35 respondentů z 82 dotazovaných. V procentuálním vyjádření se jednalo o 43 % všech respondentů. Sportovní zájmy si vybralo 10 žen (23 %) a 25 mužů (63 %). Z mužů tuto možnost označilo nejvíce respondentů. U žen na prvním místě figurovalo vyrábění, malování a tvoření. Celkem tuto možnost vybralo 20 žen (tedy 48 % všech respondentek). Dle mého názoru to zcela odpovídá účasti na sportovních aktivitách. Těch se nejčastěji účastní muži, přičemž důvodem u nich může být i snaha o větší fyzickou zdatnost.

Druhým hlavním cílem této práce bylo zodpovězení otázky: **„Souhlasí žáci s harmonogramem a povinnostmi v DM? Proč ano, proč ne.“** K nalezení odpovědi na tuto otázku jsem využila jak dotazníkového šetření, tak i rozhovoru se žáky. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že s povinnostmi i s harmonogramem souhlasí 22 žáků (27 %) z celkového počtu 82 žáků. Souhlas pouze s harmonogramem vybralo 30 žáků (37 %) ze všech dotazovaných. Tuto odpověď tedy zvolilo nejvíce ubytovaných žáků. Důvod, proč žákům vadí dodržování povinností, shledávám v jejich tvrzení, že by všechno

zvládli již sami. Vzhledem k jejich věku se snaží vymezit od autority, a tudíž nechtějí být pod dohledem, kterým je vychovatel. Dále se domnívám, že žákům vadí jednotný přístup k nezletilým a zletilým. Obě tyto kategorie musí dodržovat stejné povinnosti, které stanovuje řád DM. Odpovědi z dotazníkového šetření korespondují s výsledky z rozhovoru, během něhož uvedlo souhlas s harmonogramem 6 žáků z 10 (60 %). Souhlas s povinnostmi v rozhovoru uvedlo pouze 30 % účastníků. Domnívala jsem se, že většina žáků bude souhlasit s povinnostmi i s harmonogramem, což se nepotvrdilo. Většina žáků souhlasí pouze s harmonogramem, ale s povinnostmi nesouhlasí. Nejčastěji zazníval argument, že žáci by si zvládli sami plnit povinnosti v době, kterou by si sami zvolili. Nejvíce jim vadí, že musí hlásit příchody, odchody, a pokud chtějí do jiného města, tak musí mít povolení od rodičů. Dle mého názoru je důvodem jejich snaha o osamostatnění se a snaha dostat se z vlivu rodičů. Často žáci předpokládají, že když se odstěhují do DM, tak jejich rodiče ztratí kontrolu nad jejich volným časem. Povinnosti v DM ukládají vychovateli povinnost informovat rodiče i v době, kdy jsou žáci v zařízení. Pokud bych tento dotazník zadávala znovu, zaměřila bych se více na nesouhlas s povinnostmi a doplnila bych dotazník o více otázek zaměřených na tento jev.

Prvním dílčím cílem bylo zjistit odpověď na otázku: **„Jak tráví svůj volný čas žáci mimo DM?“** Nejvíce se v odpovědích, jak nejčastěji tráví volný čas mimo DM, objevovala odpověď „s kamarády“. Tuto možnost zvolilo 35 žáků z 82 (15 mužů a 20 žen). Procentuálně 43 % všech dotazovaných. U otázky, co rád/ráda děláš ve volném čase, byly nejčastější odpovědí „počítačové aktivity“. Odpověď zvolilo 15 mužů a 12 žen z celkového počtu 82 respondentů. Procentuálně 33 %. Na druhém místě se umístila odpověď „hudba“ (která zahrnovala poslech hudby, koncerty a vlastní hudební tvorbu). Z 82 respondentů tuto odpověď zvolilo 10 mužů a 8 žen. Procentuálně 22 %. Výzkum ukázal, že se značně liší aktivity preferované v DM a mimo DM. Zatímco u aktivit v DM byly na prvním místě ty sportovní, mimo DM to byly počítačové aktivity. Důvodem může být menší dostupnost aktivního trávení volného času mimo zařízení. V zařízení mají žáci volně přístupnou tělocvičnu, posilovnu, tudíž je pro ně snadno dostupné jít sportovat. Současně tam také mají svou partu, což může mít i značně motivační efekt. Naopak doma by se museli sami rozhodnout, že půjdou cvičit, a proto raději tráví čas u počítače. Podobně je tomu i u odpovědi malování a vyrábění žáci dostávají připravené materiály a mohou ihned začít tvořit. Nejsou tedy závislí na vlastní přípravě.

Druhý dílčí cíl odpovídal na otázku: **„Preferují žáci individuální, nebo společné trávení volného času v DM?“** Na tuto otázku nejčastější odpověď žáků zněla, že raději

mají společné aktivity. Zvolilo ji 46 % všech dotazovaných. 26 % žáků shodně zvolilo odpovědi „je mi to jedno“ a „nerad se účastním společných aktivit“. Zjištěné výsledky mě nepřekvapily. Vzhledem k potřebě společenské role a uznání ve skupině v tomto věku jsem očekávala, že žáci budou raději trávit společný čas spolu. Díky tomu se mohou poznávat a navazovat neformální vztahy. Důvodem 26 % žáků, kteří zvolili, že se neradi účastní aktivit, může být nedostatek kamarádů v DM, případně i povaha respondenta.

Třetím dílčím cílem byla otázka: **„Jak se liší zájmy žáků v DM podle věku?“** Ukázalo se, že nejvíce podobné aktivity jsou u mužů ve třech kategoriích (15–16 let, 17–18 let, 19–20 let). Tyto kategorie shodně vybraly za nejoblíbenější činnost v DM sportovní aktivity. Celkem 63 % všech dotazovaných mužů. Pouze u kategorie 21 let a více došlo ke změně. Tato kategorie mužů preferuje filmy. Vzhledem k tomu, že ji reprezentovali pouze 2 žáci, nejedná se o relevantní výsledek. Více respondentů v této kategorii jsem bohužel nenalezla. Důvodem je, že tito žáci už obvykle na střední škole nejsou, případně už žijí sami. U žen se věkové kategorie lišily. Věková kategorie 15–16 let zvolila „vyrábění, malování a tvoření“. Důvod vidím ve snaze navázat vztah s vychovateli. Vyrábění, malování a tvoření je klidná činnost, při které se dá dobře komunikovat a navazovat vztahy s ostatními. Věková kategorie 17–18 let zvolila sportovní zájmy. Kategorie 19–20 let a 21 let a více zvolily shodně společné sledování filmů. Důvodem může být preference pasivního trávení volného času a vlastní možnost ovlivnění, na jaký film se budou dívat.

Poslední dílčí otázkou bylo: **„Jaké aktivity preferují žákyně a jaké žáci?“** U mužů byla preference největší u sportovních aktivit (63 %). U žen naopak dominovaly aktivity vyrábění a malování, tuto odpověď zvolilo 48 % všech dotazovaných žen. Jak jsem již zmínila u předchozích otázek, důvodem může být snaha mužů o zlepšení fyzické kondice. U žen naopak snaha zapojit se do společných aktivit a komunikace.

Vzhledem k odpovědím, které dotazník přinesl, by byl velmi zajímavý výzkum, který by vyvrátil či popřel, zda jsou žáci skutečně schopni si sami organizovat povinnosti a volný čas v DM. Role vychovatele by se musela změnit a stal by se pouze pozorovatelem, případným rádcem. Žáci by dostali na určitý čas (například měsíc) možnost rozhodovat o volném čase a svých povinnostech. Bylo by velice zajímavé a přínosné pozorovat, jakým způsobem by se toho žáci zhostili. Z šetření vyplývá, že většina žáků by byla spokojenější, pokud by měli více pravomocí a mohli by rozhodovat o svém volném čase. Tento jev se objevuje u všech věkových kategorií. Zletilí žáci mohou pociťovat nespravedlnost v nutnosti plnit povinnosti stejně jako žáci nezletilí.

13.1. Ověření hypotéz

V tomto oddíle diplomové části uvádím, zda byly naplněny hypotézy, či nikoliv.

Hypotéza č. 1: Žáci budou preferovat společné trávení volného času

Tato hypotéza byla zcela potvrzena. Společné trávení času preferuje 48 % všech respondentů. Pouze 26 % respondentů se nerado účastní společných aktivit. Viz graf 11. To odpovídá potřebám adolescentů.

Hypotéza č. 2: Ženy budou preferovat spíše vyrábění a malování před ostatními zájmy

Malování a vyrábění zvolilo 48 % žen jako oblíbené. Viz tabulka 2. Tuto skutečnost potvrzuje dále graf 7. Z něj vyplývá, že 60 % žen řadí tyto aktivity mezi nejoblíbenější. Tato hypotéza byla tedy potvrzena.

Hypotéza č. 3: Muži budou preferovat spíše sportovní zájmy

K zodpovězení této hypotézy jsou důležité otázky číslo 5 a 6. U otázky číslo 5 zvolilo odpověď oblíbenosti sportovních zájmů celkem 25 žáků ze 40 (viz tabulka 2). U šesté otázky 50 % mužů (tedy 20 respondentů) zařadilo sportovní zájmy na první místo tabulky jako nejvíce oblíbené (viz graf 5).

Hypotéza č. 4: Žáci budou souhlasit s harmonogramem a povinnostmi v DM

Odpověď na tuto hypotézu mě velmi překvapila. Zatímco většina žáků souhlasí s harmonogramem (v rozhovoru 60 %, v dotazníkovém šetření 64 % všech respondentů), tak u povinností jsou výsledky zcela opačné. S povinnostmi nesouhlasilo v rozhovoru 70 % všech dotazovaných a v dotazníkovém šetření zcela nesouhlasilo 6 % dotazovaných. Výsledky se tedy naprosto rozcházejí. Souhlas s harmonogramem může souviset s dobrovolnou účastí žáků. Žáci se sami mohou rozhodnout, zda se aktivity budou účastnit či ne. U povinností nemají žáci možnost se sami rozhodnout, kdy si povinnosti splní a jakým způsobem. Dalším důvodem může být větší odvaha přidat se k nesouhlasu v rozhovoru, v případě, že žák vidí, že nesouhlasí i ostatní. Tato hypotéza se potvrdila pouze na půl. Potvrdil se souhlas s harmonogramem. U hypotézy se souhlas s povinnostmi se nepotvrdil.

Závěr

Diplomová práce byla zaměřena na žáky ubytované v DM. Zkoumala jejich zájmy a postoje k povinnostem a harmonogramu v zařízení. Téma je velmi aktuální, vzhledem ke klesajícímu zájmu adolescentů o tyto aktivity. Všechny aktivity v ubytovacím zařízení jsou dobrovolné, proto je důležité znát názor žáků na trávení volného času a podle toho program uzpůsobit.

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jaké zájmy preferují žáci DM a zda souhlasí s harmonogramem a s povinnostmi v DM. Z těchto hlavních cílů následně vyplynuly cíle dílčí. Těmito cíli bylo zjistit, jak žáci tráví volný čas mimo DM, zda preferují individuální či skupinové trávení volného času, jak se liší zájmy podle věku a jaké aktivity preferují žáci a žákyně.

Teoretická část byla zaměřena na vysvětlení základních pojmů, které souvisí s hlavními i dílčími otázkami této práce. V první kapitole byl popsán domov mládeže (jeho vymezení dle MŠMT, zákony, kterými se řídí, pozice vychovatele a také harmonogram a žákovská samospráva). Dále teoretická část obsahuje vysvětlení volného času, popis adolescentního období a jeho specifik. Teoretická část vycházela z různých informačních zdrojů. Poslední kapitoly se zaměřují na zájmy a motivaci. Praktická část obsahuje cíle a výzkumné otázky, které jsem stanovila. Seznamuje nás s cílem výzkumu, výzkumným vzorkem a také metodou sběru dat. Metodami, které jsme k výzkumu zvolila, byly dotazník a rozhovor.

Výzkumná část předložila odpovědi na hlavní i dílčí otázky diplomové práce. Žáci nejvíce preferují v DM aktivní trávení volného času. Nejvíce žáků zvolilo možnost sportovních aktivit, naopak mimo zařízení volili nejčastěji možnost trávení volného času s kamarády. Nejvíce překvapivým výsledkem dotazníku a rozhovoru byl nesouhlas s povinnostmi v DM. Nesouhlas se projevil zejména v rozhovoru s žáky, kdy nesouhlasilo s povinnostmi 70 % všech dotazovaných. Výběr aktivit u mužů se příliš nelišil, v kategoriích od 15 do 20 let shodně volili muži odpověď sportovních aktivit. Oblibu sportovních aktivit u mužů potvrdil celý výzkum (63 % všech mužů preferuje sportovní aktivity). U žen byly odpovědi jednotlivých kategorií různorodé. Mladší kategorie preferovaly vyrábění, malování a starší kategorie sportovní aktivity a také sledování filmů. V celém dotazníkovém šetření preferovalo vyrábění a malování 48 % žen. Těmito výsledky byly naplněny hlavní i dílčí cíle diplomové práce.

Na tyto výsledky by mohl navazovat výzkum, který by se zaměřil na možnost, kdy by žáci skutečně dostali pravomoc řídit své povinnosti v DM a svůj harmonogram. Hlavní otázkou tohoto výzkumu by bylo, zda žáci zvládnou sami organizovat svůj volný čas a povinnosti. Dalším zajímavým výzkumem, který by mohl na tuto práci navázat, by byl výzkum zaměřený na motivaci žáků. Tento výzkum by se mohl zabývat otázkou, jak správně motivovat žáky k účasti při volnočasových aktivitách. Vstupním materiálem k tomuto šetření by byly výsledky výzkumu v této práci, z kterého vyplynulo, jaké aktivity mají žáci rádi a jak tráví svůj volný čas nejraději.

Seznam použité literatury

ADAIR, John Eric. *Efektivní motivace*. Praha: Alfa Publishing, 2004. Management (Alfa Publishing). ISBN 80-86851-00-1.

BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-9763-2.

BLÁHA, Václav. *Výchova mimo vyučování (2)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-24419-X.

CSÉMY, Ladislav. *Životní styl a zdraví českých školáků: z výsledků mezinárodní srovnávací studie Světové zdravotnické organizace The Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)*. Praha: Psychiatrické centrum, 2005. ISBN 80-85121-94-8.

ČESKÁ REPUBLIKA. Vyhláška č. 108 ze dne 10. 11. 2004. Vyhláška o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních. In: Školský zákon, 10. 11. 2004. Částka 190.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 80-7290-128-1.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-128-1.

HELUS, Zdeněk. *Osobnost a její vývoj*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova

JANOŠOVÁ, Pavlína. Adolescence. In: BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Karolinum, 2016, s. 99-116. ISBN 978-80-246-3462-3.

KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3474-3.

KROHN, M. D. *The interrelationship between substance use and precocious transitions to adult statuses.* Pubmed.gov [online]. USA: University at Albany, 1997 [cit. 2021-03-26]. Dostupné z: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9097510/#affiliation-1

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MARTINEK, Josef. *Právní předpisy požární ochrany a předpisy související: stav předpisů k 31.12.2011*. Rožnov pod Radhoštěm: ROVS - Rožnovský vzdělávací servis, [2011].

MEŠKOVÁ, Marta. *Motivace žáků efektivní komunikací: [praktická příručka pro učitele]*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0198-4.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie: přepracované vydání*. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.

SKORUNKOVÁ, Radka. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-727-7.

SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9.

ŠÍMOVÁ, Alena. Vnitřní řád domova mládeže. *Ssars.cz* [online]. Stochov, 2020, 1. 9. 2020 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z: https://www.ssars.cz/cz/student-rodic/skolni-rad-a-dodatek/

ŠPIČÁK, Jiljí. *Úvod do teorie a metodiky výchovné práce pro vychovatele*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992. ISBN 80-7067-093-2.

ŠTURSOVÁ, Tereza a Miroslav BOCAN. *Aktuální problémy mládeže ČR* [online]. Praha, 2006 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1174039212.pdf. Závěrečná práce. Národní institut dětí a mládeže.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-396-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VOKÁČ, Petr. *Školský zákon: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. 6., přepracované vydání. Třinec: Resk, spol. s r.o., 2016. ISBN 978-80-87675-13-7.

Přílohy

Příloha 1 Dotazník

Drazí žáci, ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku k mé diplomové práci, jejímž obsahem jsou zájmy ubytovaných žáků v Domově mládeže ve Vaší škole. Dotazník je určený pouze pro diplomovou práci, takže se nemusíte bát pravdivých odpovědí.

Za vyplnění dotazníku předem děkuji.

Markéta Pichová

1) **Pohlaví:**

a) muž
b) žena

2) **Do jaké věkové kategorie patříš:**

a) 15–16 let
b) 17–18 let
c) 19–20 let
d) Starší 21 let

3) **Co rád/ráda děláš ve svém volném čase? Seřaď možnosti podle svých preferencí, od nejoblíbenějších po nejméně oblíbené.**

a) Preferuji sportovní zájmy
b) Preferuji zájmy typu: četba knih, malování apod.
c) Zajímám se o hudbu (poslech hudby, návštěva koncertů apod.)
d) Počítačové aktivity
e) Scházím se s přáteli a společně něco podnikáme
f) Jiné aktivity (prosím o uvedení jaké aktivity)

4) Jak nejčastěji trávíš svůj volný čas mimo DM?

a) S kamarády
b) Na počítači
c) V zájmovém kroužku (prosím uveď, v jakém)
d) Se svou rodinou
e) Jiným způsobem (prosím uvést jakým

5) Které aktivity v DM tě baví? Můžeš zvolit více odpovědí.

a) Sportovní aktivity v tělocvičně a venku
b) Vycházky do okolí, výlety
c) Vyrábění, malování, tvoření
d) Společné sledování filmů
e) Jiné (prosím uvést jaké)

6) Seřaď aktivity v DM podle oblíbenosti. Od nejoblíbenějších po nejméně oblíbené?

a) Sportovní aktivity v tělocvičně, venku
b) Vycházky do okolí, výlety
c) Vyrábění, malování, tvoření
d) Společné sledování filmů
e) Jiné (prosím uvést jaké)

7) Které aktivity v DM máš nejméně rád/ráda?

a) Sportovní aktivity v tělocvičně, venku
b) Vycházky do okolí a výlety
c) Vyrábění, malování, tvoření
d) Společné sledování filmů
e) Jiné (uveď jaké)

8) Jaké aktivity bys v DM uvítal/uvítala?

9) Dáváš přednost společným aktivitám s ostatními ubytovanými v DM?

a) Ano, raději mám společné aktivity

b) Ne, nerad/nerada se účastním společných aktivit

c) Je mi to jedno, záleží na tom, o jakou aktivitu jde

10) Jaký máš názor na povinnosti a harmonogram, který platí v DM. Napiš, proč.

a) Souhlasím s povinnostmi a harmonogramem v DM

b) Souhlasím pouze s harmonogramem v DM

c) Souhlasím pouze s povinnostmi v DM

d) Nesouhlasím v některých oblastech s harmonogramem a povinnostmi v DM

e) Nesouhlasím v některých oblastech s harmonogramem v DM

f) Nesouhlasím v některých oblastech s povinnostmi v DM

g) Zcela nesouhlasím s harmonogramem a povinnostmi v DM

h) Zcela nesouhlasím s harmonogramem v DM

i) Zcela nesouhlasím s povinnostmi v DM

Uveď důvody, s čím souhlasíš/nesouhlasíš. Proč?

Abstrakt

Ve své diplomové práci se zabývám především zájmy ubytovaných žáků v DM. Zkoumány jsou nejen zájmy v ubytovacím zařízení, ale také ve volném čase mimo DM. Výzkum byl realizován dotazníkovým šetřením a také rozhovorem s žáky.

Cílem práce je zjistit, jaké zájmy preferují žáci v DM a mimo něj. Dále, zda žáci souhlasí s harmonogramem a povinnostmi. Zda žáci preferují individuální trávení společného času před společným. Jak se liší zájmy žáků podle věku a jak se liší obliba aktivit u mužů a žen.

Teoretická část se věnuje vymezení základních pojmů (například adolescence, domov mládeže, zájmy, volný čas). Praktická část popisuje výsledky výzkumného šetření. Výsledky jsou znázorněny v grafech a tabulkách.

Abstract

In my diploma thesis, I cover primarily the interests of students accommodated at school hostels. Not only interests in the accommodation facility are examined, but also in free time outside the school hostel. The research was carried out by a questionnaire survey and also by an interview with pupils.

The aim of the work is to find out what interests are preferred by students at school hostels and outside it. Furthermore, there is the question of whether students agree with the schedule and responsibilities and whether students prefer individual spending time together over common. The work also addresses how the interests of pupils differ according to age and how the popularity of activities contrasts between men and women.

The theoretical part deals with the definition of basic concepts (for example, adolescence, school hostel, interests, leisure). The practical part describes the outcomes of the research survey. These are shown in graphs and tables.